Inspiratiekader vitaal buitengebied Nederweert

Een toekomstgericht groeimodel

April 2024

HeusschenCopier
LANDSCHAPSKRACHT

Inhoud

1.	**Inleiding**	5
2.	**Aanleiding en doel**	6
2.1.	Aanleiding	6
2.2.	Doel	8
3.	**Nederweert op waarde geschat**	10
4.	**Kansen en inspiratie**	14
5.	**Nederweert op weg naar meerwaarde**	16
6.	**Gebiedspaspoorten**	20
6.1.	Velden	22
6.2.	Kampen	24
6.3.	Heideontginningen	26
6.4.	Nat(uur) productieland	28
6.5.	Veenontginningen	30
6.6.	Bos- en mozaïeklandschap	32
6.7.	Beekdal	34
6.8.	Natuurgebieden	36
7.	**Naar een toekomstbestendig landschap**	40
7.1.	Op zoek naar meervoudige waardecreatie	40
7.2.	De ontwikkeling van het waarderingsschema	40
7.3.	Toepassing in de praktijk	42
8.	**Aanbevelingen voor uitvoering in de praktijk**	44
	Verklarende begrippenlijst	46

1. Inleiding

Dit inspiratiekader geeft richting bij het samen vormgeven van toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen in het vitaal buitengebied van de gemeente Nederweert. Het inspiratiekader komt tegemoet aan de vraag om stoppende boeren (Lbv-plussers) een toekomstperspectief te bieden, maar ook aan de vraag om op een integrale manier (maatschappelijke opgaves in samenhang bekijken, met bodem en water sturend als leidend principe) na te denken over de toekomst van Nederweert. In dit inspiratiekader is de volgende opbouw gehanteerd.

Het inspiratiekader begint in **hoofdstuk 2** met een uiteenzetting van aanleiding en doelstelling, waarbij geschetst wordt hoe concrete opgaven die nu spelen in Nederweert kunnen worden omgezet in een kans voor de gemeente om aan de slag te gaan met een gezond en leefbaar buitengebied. In **hoofdstuk 3** (Nederweert op waarde geschat) wordt er vervolgens een beknopte toelichting gegeven op het historische en landschappelijke verhaal van Nederweert. Aan de hand van een historische en ruimtelijke analyse worden kernwaarden en aanknopingspunten voor de toekomst van Nederweert uitgelicht. Nadrukkelijk wordt in dit hoofdstuk de logica van het landschap geïntroduceerd als kader waarbinnen opgaven logischerwijs zouden kunnen landen. In **hoofdstuk 4** worden vervolgens verschillende nationale, regionale en lokale opgaven en kaders besproken, die tevens gezien kunnen worden als kansen om de transitie in Nederweert vorm te geven. **Hoofdstuk 5** biedt een perspectief voor de lange termijn waarbij er aanknopingspunten worden gegeven voor een duurzame toekomst voor Nederweert.

Links: Figuur 1 - De grootschalige en productieve jonge heideontginningen van Nederweert

Deze ambitie voor de toekomst wordt vervolgens in **hoofdstuk 6** in de gebiedspaspoorten vormgegeven. Deze gebiedspaspoorten brengen de opgaven en kansen samen en vormen inspiratie voor het gebied. De dynamische documenten geven per deelgebied de ambitie weer en benoemen hierbij de mogelijke ontwikkelingen. In **hoofdstuk 7** wordt de aanpak toegelicht met betrekking tot gesprekken met ontwikkelingsgerichte initiatieven in het buitengebied en het bieden van inspiratie voor toekomstige (ruimtelijke) ontwikkelingen. In **hoofdstuk 8** worden tot slot inspirerende basisprincipes toegelicht die ervoor kunnen zorgen dat de voorgestelde transities ook in de praktijk tot uitvoering gebracht kunnen worden.

Dit inspiratiekader, en de hierin beschreven methoden en voorstellen qua aanpak, zijn het resultaat van een proces dat in een kort tijdsbestek is doorlopen. Het verdient daarom aanbeveling om de in dit inspiratiekader voorgestelde aanpak gedurende de behandeling van de principeverzoeken verder aan te scherpen en aan te vullen. Toch biedt het voorliggende inspiratiekader ook nu al duidelijkheid. Het maakt duidelijk dat niet alles overal meer kan en dat er dus keuzes gemaakt moeten worden wat betreft (ruimtelijke) initiatieven. Nederweert wil vooroplopen als het gaat over de transformatie van het buitengebied en zo een voorbeeldgemeente worden voor heel de regio.

De gemeente Nederweert is dan ook voornemens om dit inspiratiekader, en de hierin beschreven methoden en voorstellen qua aanpak, voor te leggen aan de gemeenteraad en als doorkijk in het interim beleid vast te laten stellen. Het inspiratiekader blijft overigens een dynamisch document, dat op basis van ervaringen uit de casussen kan worden aangepast. Zo kan dit inspiratiekader een brug vormen tussen de huidige Omgevingsvisies en het bestemmingsplan Buitengebied Nederweert enerzijds en het vraagstuk van stoppende agrariërs en andere (ruimtelijke) initiatieven anderzijds. Zo kan een stap gezet worden richting de duurzame toekomst voor de gemeente Nederweert.

Noot: Een verklarende begrippenlijst van enkele gebruikte begrippen is te vinden aan het einde van dit document.

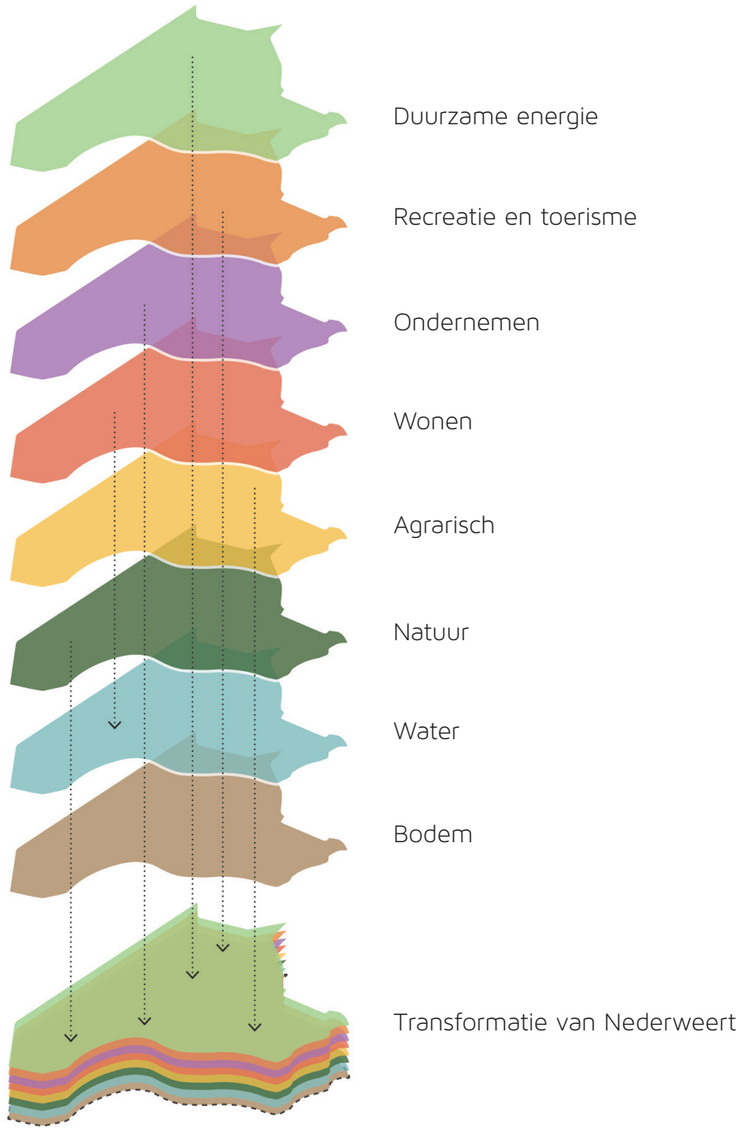
2. Aanleiding en doel

2.1. Aanleiding

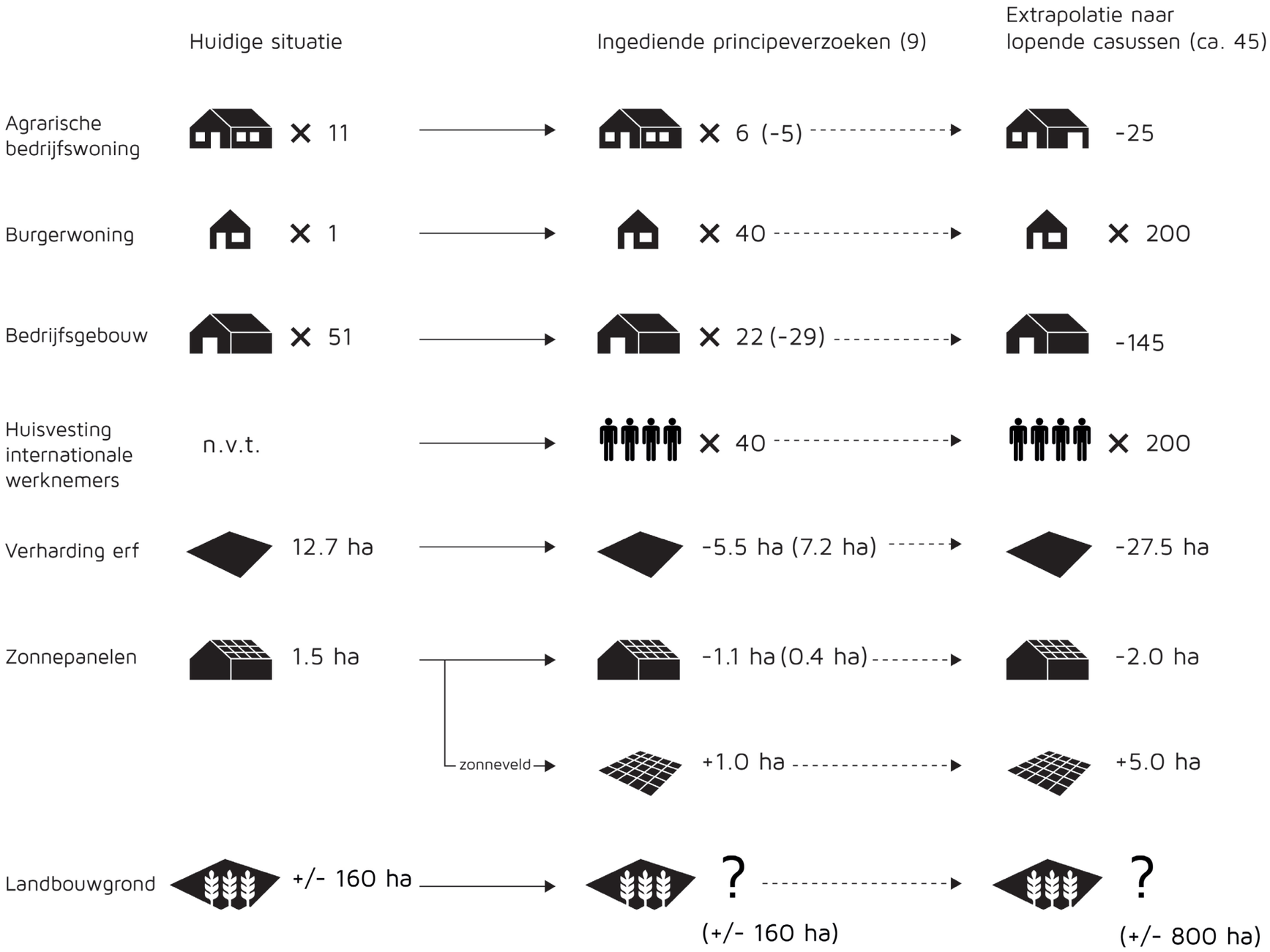
Nederweert kent een uitgestrekt en afwisselend landschap wat gekenmerkt wordt door agrarische productielandschappen, beekdalen, verspreide kernen en waardevolle natuurgebieden. Het huidige landschap is de resultante van decennialange ontwikkelingen: het landschap is dynamisch en nog altijd in ontwikkeling, dus niet statisch. Tegelijkertijd daalt ook het besef in dat er grote veranderingen op stapel zijn in het buitengebied, met name wat betreft de agrarische sector. Daarnaast liggen er in Nederweert – net als in de gehele Peelregio – grote (maatschappelijke) opgaven wat betreft het verbeteren van de gezondheidssituatie, het vormgeven van de energietransitie en het verbeteren van de natuur-, water- en bodemkwaliteit. In velerlei Europese, nationale, en regionale beleidstukken wordt de noodzaak uitgesproken om aan de slag te gaan met het verbeteren van de leefomgeving (zoals NOVEX de Peel en het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG)). Vaak worden deze doelen alleen op hoofdlijnen beschreven en wordt er slechts een indicatie gegeven van hoe opgaven moeten landen in de ruimte (zie Figuur 2 voor een schematische weergave van verschillende opgaven).

Ook is er in Nederweert een concrete behoefte om perspectief te bieden voor de transformatie van het buitengebied. Agrariërs overwegen – al dan niet als onderdeel van beëindigingsregelingen (Lbv, Lbv-plus of andere nationale of provinciale regelingen) – om te stoppen met hun intensieve veehouderij en te zoeken naar toekomstige invulling van hun onderneming. In de Omgevingsvisie Buitengebied wordt de schatting gegeven dat op termijn 50% van de agrarische bedrijven in Nederweert wil stoppen of al is gestopt. Ook in het kader van de stikstofproblematiek in Nederland zijn veel agrariërs aangezet om na te denken over de toekomst van hun onderneming. In de gemeente Nederweert hebben zich tot en met april 2024 ca. 50 agrarische bedrijven gemeld die mee willen doen aan de Landelijke beëindigingsregeling veehouderijlocaties met piekbelasting (Lbv-plus). Van de deelnemers aan de Lbv-plusregeling hebben er negen een principeverzoek ingediend om de functie en bedrijfsvoering op locatie te veranderen (zie Figuur 3, stand maart 2024).

Doordat veel intensieve veehouders stoppen of gaan stoppen zal de woon- en leefkwaliteit van het buitengebied verbeteren. Zo zal de geur- en fijnstofbelasting verminderen en de stikstofdepositie op waardevolle natuurgebieden afnemen. Door te gaan werken vanuit heldere kaders ontstaat er een grote kans om samen te werken aan een integrale aanpak van ruimtelijke initiatieven en transitie van de agrarische sector. Samen met andere transities in het buitengebied kan dit leiden tot een grote verbeteringsslag van de omgevingskwaliteit. Deze transformatie van het buitengebied begint vanuit de Lbv-plussers, omdat hier op dit moment de sleutel lijkt te liggen om opgaven integraal op te pakken. Gedurende het proces is ook daadwerkelijk duidelijk geworden dat de gedachtegang van het inspiratiekader voor alle ruimtelijke ontwikkelingen gebruikt kan worden.

Figuur 2 - De opgaven en transities uit verschillende sectoren landen in de ruimte en dragen bij aan de transformatie van Nederweert

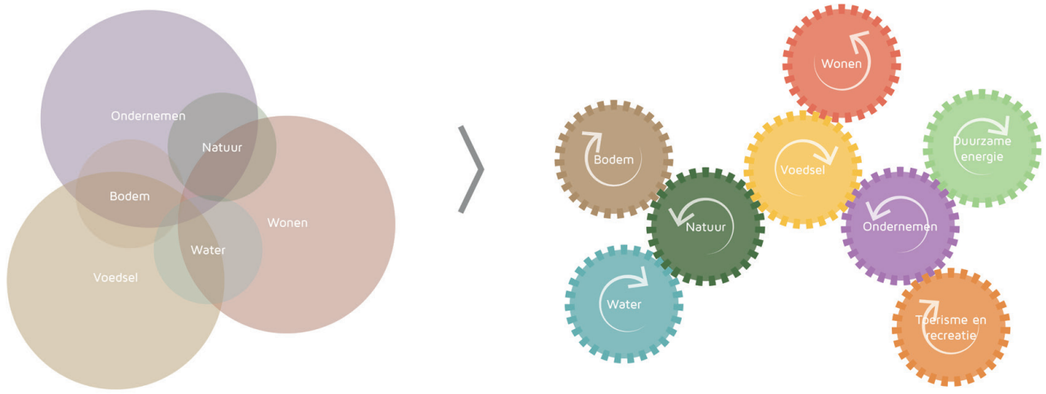
Figuur 3 - Programmatische inventarisatie van de binnengekomen negen principeverzoeken (stand maart 2024)

2.2. Doel

Het moment om met deze transformatie van het buitengebied aan de slag te gaan is nu! Niet alleen liggen er kansen om de gebiedsdoelen van o.a. de ambities van de Omgevingsvisies, NOVEX en LPLG op lokaal niveau uit te werken, er ligt ook de urgente opgave om toekomstperspectief te bieden voor stoppende boeren en zo de kansen te benutten die de agrarische transitie biedt. Het voorliggende inspiratiekader biedt houvast bij het samen vormgeven van toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen. Het inspiratiekader komt tegemoet aan de vraag om onder andere stoppende boeren (Lbv-plussers) een inspiratiekader te bieden, maar ook aan de vraag om in samenhang (met bodem en water sturend als leidend principe) na te denken over de toekomst van Nederweert. Dit document biedt daarmee een kans voor de gemeente Nederweert om als één van de eerste gemeenten in de regio aan de slag te gaan met het laten landen van de nationale, regionale en lokale programma's voor een gezond en leefbaar buitengebied (zie Figuur 4).

Dit inspiratiekader blijft dynamisch van karakter om het stap voor stap verder vorm te geven. Deze uitwerking kan plaatsvinden op basis van de ervaringen, door veranderingen in wet- en regelgeving of door besluiten van de gemeenteraad van Nederweert. Het inspiratiekader biedt een eerste aanzet tot een methode om het gesprek met alle initiatieven en ontwikkelingen in het buitengebied aan te gaan, waarbij prioriteit gegeven wordt aan stoppende boeren. De in dit inspiratiekader beschreven methoden en voorstellen qua aanpak bieden ook houvast bij het beoordelen van principeverzoeken, ook al is dit een document in ontwikkeling. Het inspiratiekader vormt zo een brug tussen de huidige Omgevingsvisies en het bestemmingsplan Buitengebied Nederweert enerzijds en stoppende agrariërs (incl. VAB-beleid) en andere ruimtelijke initiatieven anderzijds.

"Een systeemshift zal bijdragen aan de transformatie van het buitengebied"

Figuur 4 - De kleuren van de Peel en Nederweert lijken verbleekt; samen werken we toe naar een systeemshift waarbij bodem en water weer sturend zijn voor mens en natuur

Rechts: Figuur 5 - Een harde scheiding tussen het agrarisch landgebruik en natuurgebied De Zoom

3. Nederweert op waarde geschat

Het landschap van Nederweert bevat nog vele herkenbare (landschappelijke) structuren en historische relicten, die waardevol zijn om als bron van inspiratie te dienen voor toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen. Zo vormen de historische wegen in de gemeente - met hun kermerkende lintbebouwing - een verwijzing naar de historie van ontginningen. Deze historische wegen vormen ook vandaag de dag nog interessante structuren en kunnen houvast bieden, bijvoorbeeld in relatie tot toeristische ontwikkelingen.

Het verhaal van Nederweert begint met nederzettingen die zich concentreerden op een eiland van oude bouwlanden gelegen in een zee van heide, moeras, vennen en hoogveen – het Eiland van Weert. Hier vinden we het grote dorp Nederweert met haar vele ontsluitingen, die maken dat het goed wonen, werken en recreëren is in Nederweert. Rondom dit Eiland van Weert lag de Peel, een ooit uitgestrekt hoogveengebied. Vandaag resteren daar nog maar kleine oppervlaktes van, die belangrijke ecologische verbindingen vormen. Van oudsher is Nederweert een sterk op landbouw georiënteerde gemeente (zie Figuur 6). In de loop van de geschiedenis zien we een agrarische ontwikkeling waarbij de pioniers uit Nederweert steeds op zoek zijn gegaan naar nieuwe kansen en mogelijkheden. Het verleden (de mindset van Nederweertenaar) en de nog aanwezige landschappelijke structuren en (cultuurhistorische)relicten bieden dan ook aanknopingspunten voor een toekomstperspectief voor de gemeente Nederweert.

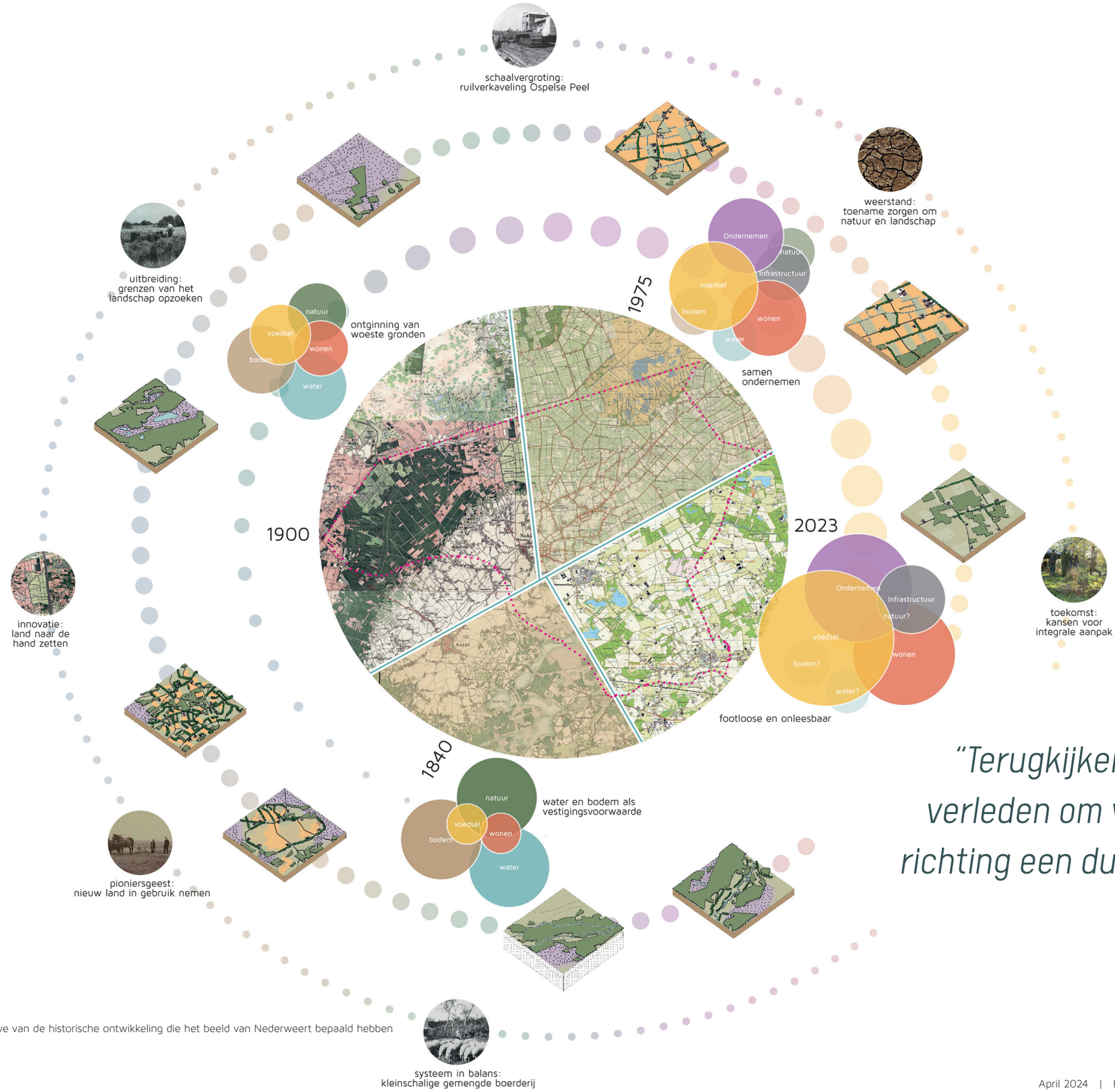
Als we de ontwikkeling van Nederweert beschouwen, zien we dat de Peelregio in het verleden vele transformaties heeft ondergaan (zie Figuur 7). Van een kleinschalig agrarisch landschap te midden van de woestenij heeft men het landschap getransformeerd naar een grootschalig productielandschap. In deze transformatie zien we een steeds zwakkere verbondenheid tussen de mens en het land. Waar ontwikkeling in het verleden gebeurde in balans met bodem, water en natuur, is men deze sturende principes steeds meer uit het oog verloren. Bodem en watersystemen zouden weer meer sturend moeten worden voor toekomstige ruimtelijke initiatieven.

Vandaag de dag zien we dan ook dat de rek uit dit systeem is en zien we dat problemen qua gezonde leefomgeving zich beginnen op te stapelen; verdroging van de natuur, stikstofdepositie en een ongezonde woon- en leefomgeving (o.a. luchtkwaliteit). Tegelijkertijd leert de historie ons dat de Nederweertenaar met zijn innovatiekracht altijd voorop heeft gelopen bij het vormgeven aan transities en transformaties. De basis en inspiratie voor de opgaven van vandaag en de oplossingen van morgen vinden we dus voor een belangrijk deel in het verleden. De Nederweerter pioniersgeest, ondernemersmentaliteit en het vermogen om de handen uit de mouwen te steken kan eens te meer gebruikt worden om toekomstige veranderingen vorm te geven.

Het zoeken naar deels een herstelde en deels een nieuwe balans tussen omgeving en gebruik kan weer gaan bijdragen aan een aantrekkelijke beleving en begrip van het buitengebied.

Figuur 6 - Het vroegere agrarische gebruik; een systeem in balans

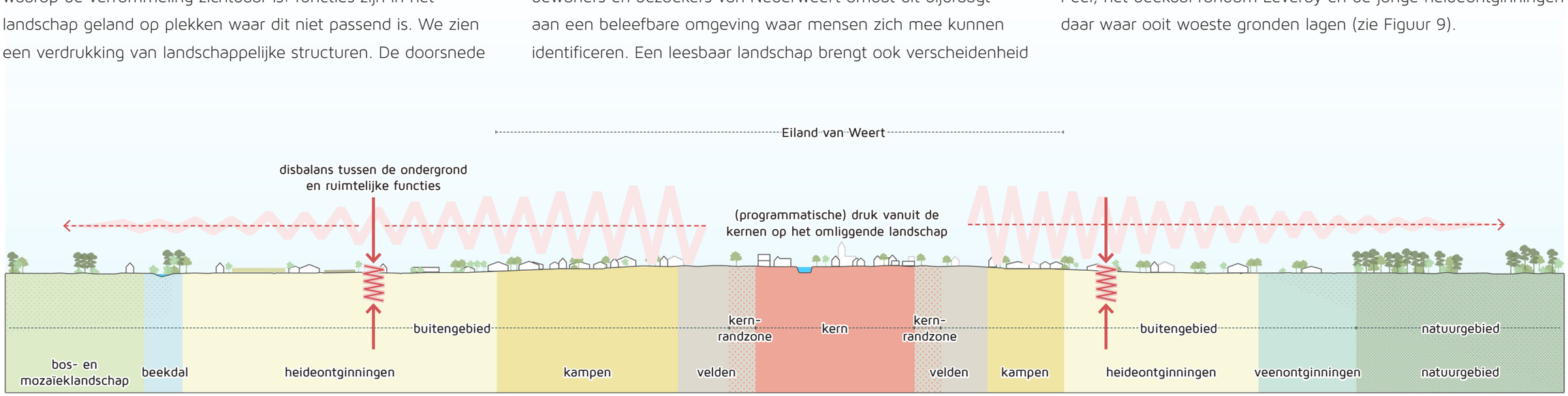

Figuur 7 - Schematische weergave van de historische ontwikkeling die het beeld van Nederweert bepaald hebben

"Terugkijken naar het rijke verleden om vooruit te komen richting een duurzame toekomst"

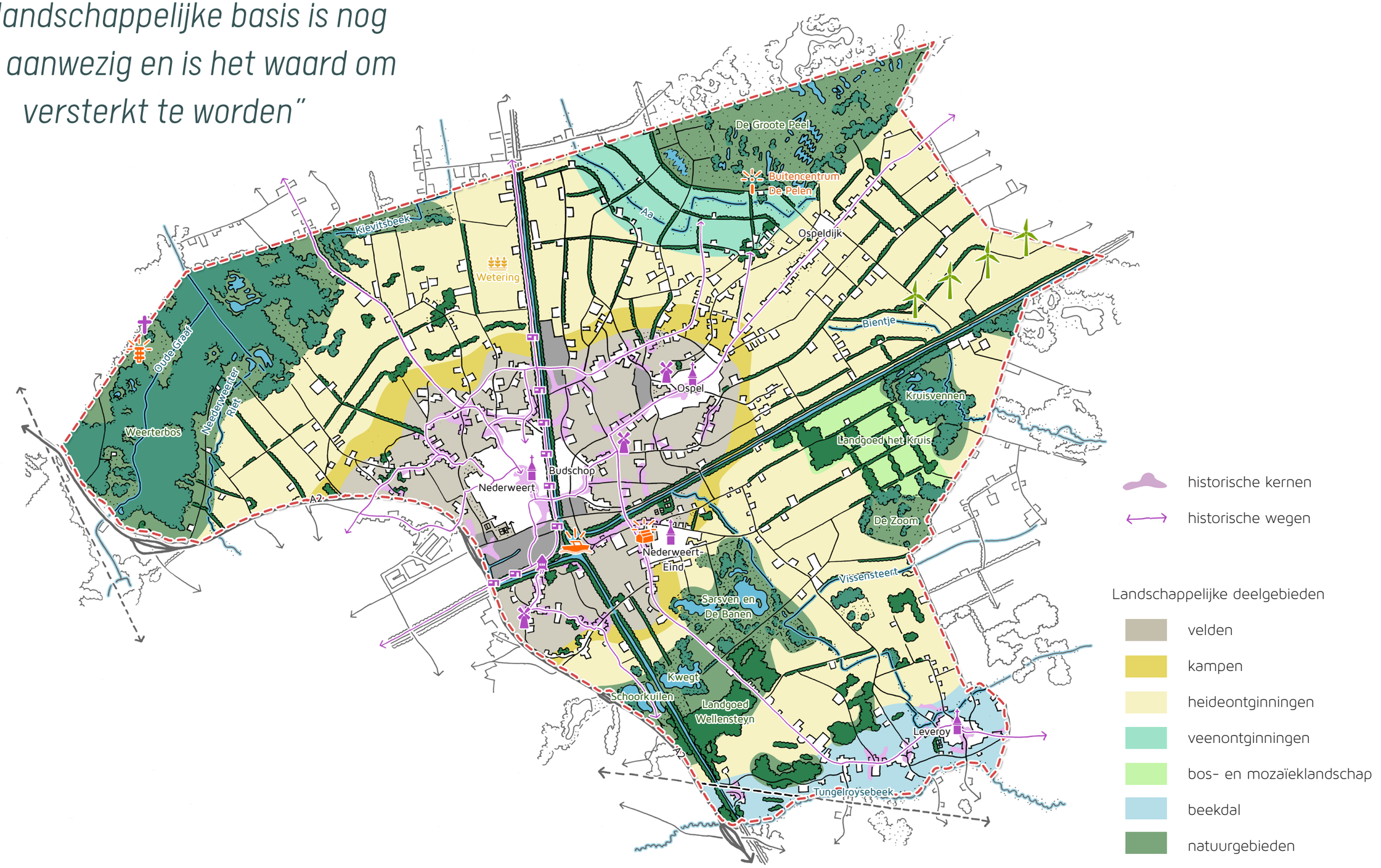
Dit bewustzijn is een belangrijke factor voor de versterking van de omgevingskwaliteit. Ook is het zo dat herstel en versterking van landschappelijke structuren het geheel veerkrachtiger en meer bestand tegen toekomstige veranderingen maken. Wie vandaag de dag Nederweert bezoekt, kan het landschap moeilijk beleven. Niet alleen zijn de slechte luchtkwaliteit en overlast van geur en fijnstof merkbaar, ook het landschap is uit balans en landschappelijke en ruimtelijke structuren zijn – zeker voor een leek – niet meer goed leesbaar. Figuur 8 toont een doorsnede waarop de verrommeling zichtbaar is: functies zijn in het landschap geland op plekken waar dit niet passend is. We zien een verdrukking van landschappelijke structuren. De doorsnede laat ook zien dat bodem en watersystemen niet sturend zijn bij de huidige inrichting van het landschap.

Het ooit rijke, gave en leesbare landschap van Nederweert is in de laatste decennia veranderd in een versnipperd en verrommeld landschap gedomineerd door grotere loodsen en functies die niet allemaal bijdragen aan de versterking van landschappelijke structuren, laat staan aan een leefbaar en beleefbaar buitengebied. Toch is een leesbaar landschap van belang voor bewoners en bezoekers van Nederweert omdat dit bijdraagt aan een beleefbare omgeving waar mensen zich mee kunnen identificeren. Een leesbaar landschap brengt ook verscheidenheid van gebieden met zich mee, en biedt daardoor ook kansen voor de groei van andere economische pijlers, zoals de vrijetijdseconomie. Landschappelijke structuren en afzonderlijke deelgebieden zijn voor een deel nog aanwezig in het landschap, en dienen hersteld en ontwikkeld te worden (zie Figuur 8 en 9). Het bestaand ruimtelijk raamwerk toont de deelgebieden: de velden en kampen op het Eiland van Weert, de natuurgebieden en het bos- en mozaïeklandschap aan de randen van de gemeente, de veenontginningen aangrenzend aan De Groote Peel, het beekdal rondom Leveroy en de jonge heideontginningen daar waar ooit woeste gronden lagen (zie Figuur 9).

Figuur 8 - Principedoorsnede van het landschap in de huidige situatie; de doorsnede toont de verstoorde balans tussen ondergrond en ruimtelijke functies en dat er een programmatische druk vanuit de kernen op het omliggende landschap is ontstaan

"De landschappelijke basis is nog altijd aanwezig en is het waard om versterkt te worden"

Figuur 9 - Het bestaand ruimtelijk raamwerk; op basis van een historische, landschappelijke en ruimtelijke analyse is het mogelijk om zeven onderscheidende landschappelijke deelgebieden te herkennen in Nederweert met ieder hun eigen kenmerken

4. Kansen en inspiratie

Om te komen tot een gezonde en duurzame leefomgeving voor bewoners, bezoekers en natuur kan Nederweert de kansen en inspiratie benutten die voortkomen uit bestaand beleid, visies of opgaven. Er zijn vanuit verschillende schaalniveaus en vanuit verschillende thema's opgaven en doelen die in Nederweert behaald moeten worden.

De gemeentelijke Omgevingsvisie Buitengebied in Balans biedt veel kansen wat betreft verschillende vormen van duurzaam ondernemen. De Omgevingsvisie ziet kansen voor gastvrijheid en beleving waarbij ondernemers zich kunnen richten op zowel dagrecreatie als verblijfsrecreatie. Ook wat betreft andere sectoren ziet de Omgevingsvisie Buitengebied kansen, bijvoorbeeld op het gebied van zorg, de huisvesting van internationale werknemers en de omslag naar duurzame energievormen. In gemeentelijk beleid zijn verschillende andere opgaven geduid (zie Figuur 10). Zo ligt er binnen de gemeente de ambitie om in 2035 energieneutraal te zijn; ligt er de opgave om tot 2030 800 nieuwe woningen te bouwen verdeeld over de kernen (dit valt buiten de scope van dit inspiratiekader); is er behoefte aan extra bedrijventerrein, afgestemd op lokale behoeften (hier vindt op dit moment een locatieonderzoek naar plaats en dit valt buiten de scope van dit inspiratiekader); en zal er gewerkt moeten worden aan een gezonde leefomgeving (inclusief het verbeteren van de luchtkwaliteit).

Ook nationaal en Europees beleid en opgaven bieden kansen en inspiratie. Qua natuur zijn er binnen de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR) doelen om een gunstige staat van instandhouding te realiseren voor een aantal beschermde soorten (planten en dieren) en habitattypen (natuurtypen). Een ander belangrijk natuurdoel is het verminderen van de stikstofbelasting. De uitbreiding van het natuurareaal in het kader van de realisatie van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) is een opgave die vanuit het Rijk bij de provincies is gelegd. Overige doelen omvatten onder meer het aanleggen van nieuw bos conform de Bossenstrategie en de realisatie van groenblauwe dooradering van het landelijk gebied. Qua thema water liggen er in het kader van de Kaderrichtlijn Water (KRW) verplichtingen om de kwaliteit van oppervlaktewater te verbeteren in uiterlijk 2027. Voor het behalen van KRW-doelstellingen is het van belang om de uitspoeling van nutriënten door de landbouw terug te dringen. Het watersysteem van De Peel is tot nu toe altijd gericht geweest op ontwateren en snel afvoeren van water. Verder ligt er de kans om verschillende natuurgebieden rondom Nederweert meer met elkaar te verbinden zodat er robuuste ecologische structuren ontstaan. Figuur 11 laat zien waar de kansen liggen om rondom het Eiland van Weert de verbindingen te vervolledigen.De ambitie is om te komen tot een duurzaam en toekomstbestendig buitengebied dat in balans is, met bodem en water als sturende systemen. Dit heeft positieve effecten voor natuur en landbouw.

Om deze opgaven en doelen te bereiken hoeft Nederweert niet zelf het wiel opnieuw uit te vinden. De druk op de ruimte speelt namelijk in heel Nederland, en verschillende transitieopgaven moeten ingepast worden. Het is om die reden dat de nationale

Duurzame energie:
energieneturaal in 2035

Recreatie en toerisme:
gastvrije gemeente

Ondernemen:
lopend onderzoek naar nieuw bedrijventerrein

Wonen:
800 nieuwe woningen tot 2030

Agrarisch:
transitie stoppers (o.a. Lbv-plussers)

Natuur:
verlagen stikstofdepositie (KDW) en instandhouding Vogel- en Habitatrichtlijn

Water:
verbeteren kwaliteit van oppervlaktewater (KRW) uiterlijk in 2027

Bodem:
verbeteren bodemkwaliteit

Transformatie van Nederweert

Figuur 10 - Enkele nationale, regionale en lokale opgaven per thema die in Nederweert moeten landen

ruimtelijke ordening in Nederland een impuls heeft gekregen. De Peel is bijvoorbeeld aangewezen als NOVEX-gebied. Een NOVEX-gebied is een gebied waar nationale opgaven dusdanig stapelen dat een gebiedsgerichte aanpak en prioritering van nationale opgaven noodzakelijk is om tot een richtinggevende koers voor de toekomst te komen. Het primaire doel van NOVEX-gebied de Peel is de toekomst van het landelijk gebied. De NOVEX biedt een heel scala aan ontwikkelrichtingen dat laat zien hoe de Peel er in de toekomst uit kan zien. Volgens de NOVEX is de toekomst van de Peel meerkleurig: *"Het gebied moet nu en straks een aantrekkelijk thuis zijn voor agrarische en andere ondernemers, voor bewoners en bezoekers, en voor flora & fauna met een stabiel natuurlijk systeem als basis"*. Volgens de NOVEX betekent dit dat we moeten gaan meebewegen met de kracht van het natuurlijk systeem. Tegelijkertijd schetst dit document een beeld waarbij er in veel verschillende sectoren nog heel veel vormen van ondernemen mogelijk is, mits dit past binnen de kaders van water- en bodemsystemen.

De toekomst van het landelijk gebied is ook een van de belangrijkste opgaven vanuit het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG), een gebiedsgerichte en samenhangende aanpak gericht op natuur, water en klimaat. Op provinciaal niveau zijn deze opgaven verder uitgewerkt in het Limburgs Programma Landelijk Gebied (LPLG). Het LPLG is gericht op de (inter)nationale opgaven op het vlak van natuur/stikstof, klimaat, (grond) waterkwaliteit en waterbeschikbaarheid/droogte, verbonden met de 'eigen' Limburgse doelen perspectief landbouwbedrijven, houdbare vergunningverlening, leefbaarheid en landschappelijke kwaliteit. De leidende beginselen uit de NOVEX sluiten voor een groot deel naadloos aan bij de doelen vanuit LPLG, en bieden zoals gezegd nog voldoende ruimte voor verschillende vormen van (agrarisch) ondernemen. Kortom, in het buitengebied zijn er voor nu en in de toekomst in verschillende sectoren nog velerlei kansen voor ondernemers om op in te springen. Ook voor agrarische ondernemers zijn er dus volop mogelijkheden. Maar ook hier geldt weer, niets doen is geen optie.

In algemene zin is het de opgave om te verkennen welke inspiratie de waarden en identiteit van Nederweert bieden om binnen het grondgebied van de gemeente Nederweert deze doelen en ambities langzaam maar zeker handen en voeten te gaan geven. Vanuit de agrarische transitie (Lbv-plusregeling) liggen hier nu de eerste aanknopingspunten voor een duurzame toekomst van het buitengebied in wisselwerking met omgeving en alle andere opgaves en ontwikkelingen daarbinnen. Deze inspiratie en aanknopingspunten zijn verder uitgewerkt in de gebiedspaspoorten.

Figuur 11 - Huidige ligging van het Eiland van Weert ten opzichte van enkele natuurgebieden en -verbindingszones; rondom het Eiland van Weert bevinden zich 'missing links'

5. Nederweert op weg naar meerwaarde

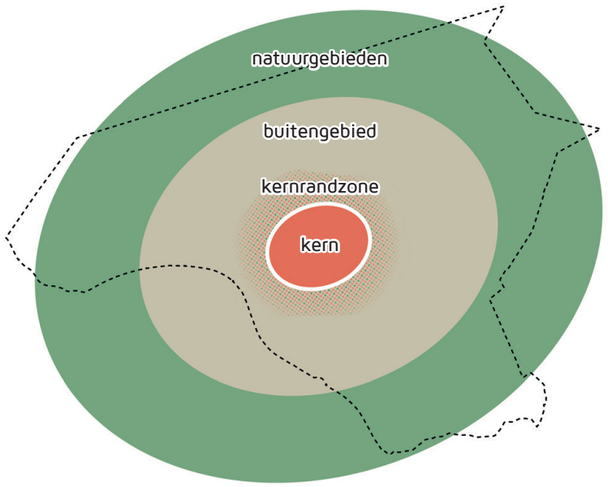
Om te komen tot een gezonde en duurzame leefomgeving, zijn transities in verschillende sectoren nodig. De stip op de horizon voor Nederweert is **een leefbare leefomgeving waar bewoners, bezoekers, ondernemers én de natuur zich thuis blijven voelen. Voortbouwend op de Nederweerter pioniersgeest loopt Nederweert eens te meer voorop bij het samen vormgeven van de ruimtelijke en sociaal-maatschappelijke transformatie op weg naar een vitale en gezonde leefomgeving.**

Zo een stip op de horizon betekent dat er vanuit een positieve invalshoek wordt gewerkt aan een nieuw verhaal voor een duurzame toekomst. Als eerste in de regio gaat Nederweert aan de slag met de agrarische transitie die gekoppeld is aan versterking van het buitengebied. Nederweert ziet kansen voor een wederkerigheid in de vorm van een 'boereninclusieve maatschappij' en 'landschapsinclusieve landbouw'. Zo komen er kansen en ruimte voor andere vormen van agrarisch ondernemen in Nederweert; vormen van landbouw waarbij er meer aandacht is voor de relatie tussen lokaal en regionaal, sociaal-maatschappelijke verbondenheid en coöperatieve samenwerking. Dit alles passend bij maat en schaal, bodem- en watersystemen en de landschappelijke identiteit van het deelgebied waar de boer wil ondernemen (zie ook de verschillende typen kringlooplandbouw in het Splendid-rapport [1]). De lokale en regionale agrarische productie wordt een voorbeeld van een duurzame sector die op regionaal en nationaal niveau als inspiratie kan dienen.

[1] SPLENDID, 2021. Typeringen voor kringlooplandbouw. Spatial Planning for Environmentally Diverse Circular Development: Landscape Architecture and Spatial Planning Group, Wageningen University and Research.

Er ontstaat als het ware een groeimodel waarbij nieuwe en vernieuwende concepten kunnen opschalen op het moment dat de haalbaarheid en levensvatbaarheid van een initiatief is aangetoond. Bij deze zoektocht naar haalbaarheid is het opschalen van een individueel concept/verdienmodel naar het schaalniveau van de gemeente essentieel. Hiermee wordt enerzijds gewaakt dat er te veel van hetzelfde komt en dat het laadvermogen van een deelgebied of de gemeente overschreden wordt. Met andere woorden: er kunnen alleen initiatieven landen waar markt voor is, hier is dus geen plek voor footloose concepten die nauwelijks tot lokale meerwaarde leiden. Anderzijds kunnen door dit opschalen ook juist kansen benut worden. Kleinschalige initiatieven worden aan elkaar gekoppeld om zo een bijdrage leveren aan structurele gebiedsopgaven. Maar door een combinatie van diverse kleinschalige initiatieven zijn ook ketencombinaties mogelijk die een gebied positief kunnen beïnvloeden. Hierbij is de rol van individuele ondernemers en overheden van groot belang om deze combinaties en meerwaardekansen aan te grijpen. Dit alles in goede harmonie met de bestaande ondernemers in het buitengebied.

De agrarische transitie kan de katalysator zijn om te komen tot een transitie naar agrarische productie passend bij het landschap, binnen de kaders van bodem- en watersystemen en binnen de kaders van een duurzaam landelijk gebied. Voortbouwend op de Nederweerter pioniersgeest zal Nederweert eens te meer vooroplopen bij het samen vormgeven van de sociaal-maatschappelijke en ruimtelijke transformatie op weg naar een gezonde en duurzame leefomgeving. Daarbij zijn er veel kansen om te werken aan een gezonde en leefbare leefomgeving, natuur- en biodiversiteitsherstel en aan het versterken van de omgevingskwaliteit binnen de verschillende 'schillen' waarbij problematieken niet langer afgewenteld worden maar worden aangepakt (zie Figuur 12). Vanuit overheden en de maatschappij wordt het belang van groenblauwe diensten (zoals waterretentie) ingezien, waardoor er een interessant verdienmodel voor boeren ontstaat. Ook komt er meer aandacht voor de aanleg en het beheer van kleinschalige landschapselementen. Dit met als doel om rondom het Eiland van Weert een robuuste ecologische verbindingszone te creëren (zie Figuur 13).

Figuur 12 - Schematische weergaven van de verschillende 'schillen'; de kern met direct omgrenzend de kernrandzone, het productieve en agrarische buitengebied en de natuurgebieden

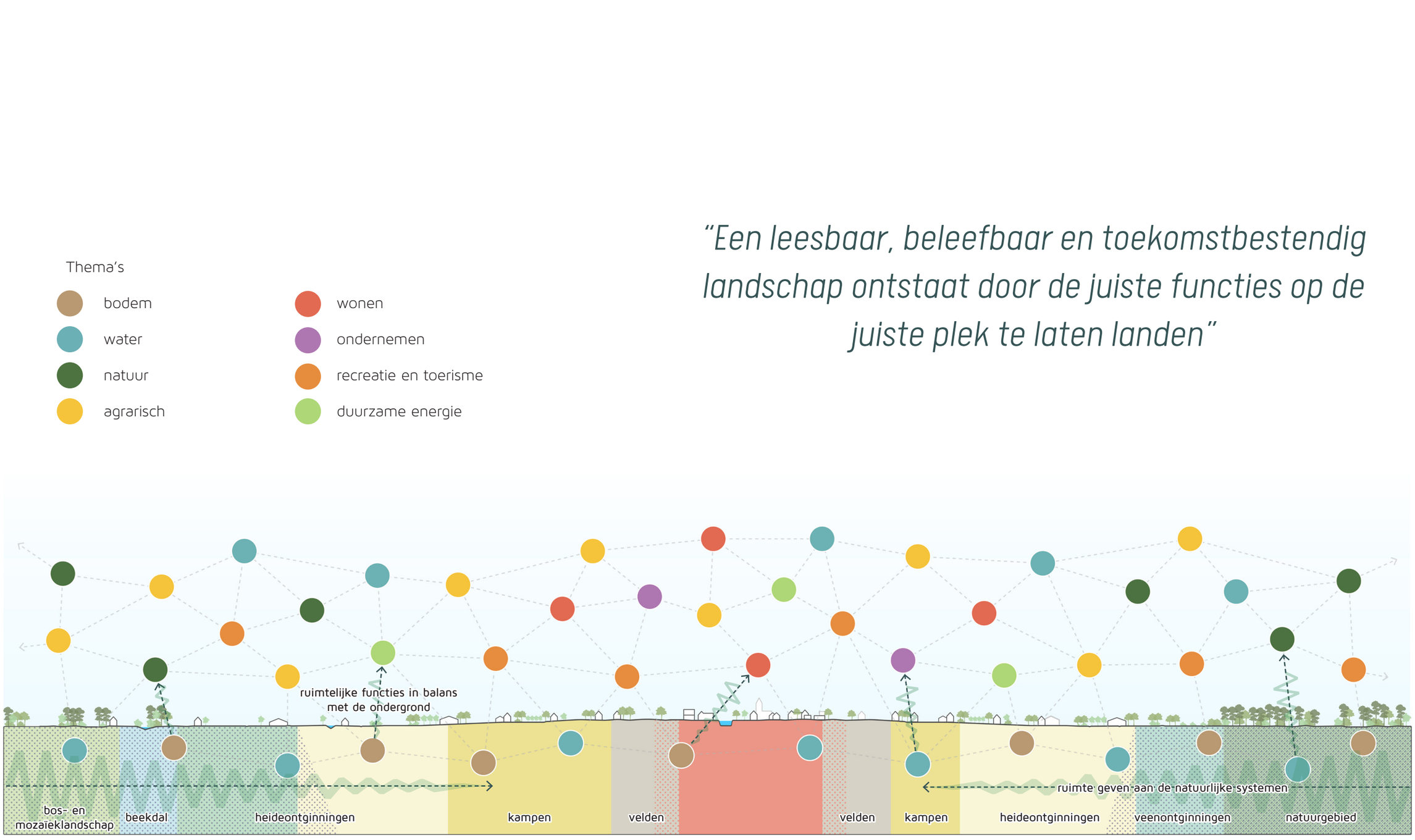
Het behalen van natuurdoelstellingen, waaronder het verminderen van de stikstofdepositie en het tegengaan van verdroging, kan een belangrijke kans vormen om beter om te gaan met de inrichting van het buitengebied. Rondom het Eiland van Weert dient gewerkt te worden aan het creëren van een ‘krans’ van natuurgebieden die een belangrijke rol vervullen als robuuste ecologische verbindingen (zie Figuur 13). In de rest van het buitengebied van Nederweert moet gewerkt worden aan het duidelijker leesbaar maken van afzonderlijke landschapstypen. Concreet gesteld: functies in het landschap moeten een passende plek krijgen (zie Figuur 14). Tegelijkertijd geeft dit inspiratiekader op hoofdlijnen aan waar (ruimtelijke) ontwikkelingen (zoals woningbouw, bedrijfsruimte/bedrijventerreinen of mobiliteit) een plek zouden kunnen krijgen, passend bij de kenmerken van de deelgebieden. Ook voor agrarische ondernemers die hun bedrijfsvoering in balans brengen met de natuur en de omgeving, biedt dit inspiratiekader volop kansen.

Uitgaande van de inspiratie voor de toekomst en de logica van het landschap zijn er per deelgebied in de gebiedspaspoorten ambities geformuleerd met daarbij ook een overzicht van gewenste en ongewenste ontwikkelingen. Zo kan Nederweert werken aan een herkenbaar en leesbaar buitengebied met een uitgesproken karakter, in plaats van de verspreid liggende bebouwing die op dit moment veel van de nuance in landschappelijke karakteristiek onopmerkelijk maakt.

Figuur 13 - Herstel van ecologische verbindingen rondom het Eiland van Weert leidt tot een robuust ecologisch netwerk

"Een leesbaar, beleefbaar en toekomstbestendig landschap ontstaat door de juiste functies op de juiste plek te laten landen"

Figuur 14 - Principedoorsnede van het landschap in de toekomstige situatie; de natuurlijke systemen krijgen boven- en ondergronds weer ruimte en worden sturend voor de functies en het landgebruik, hierdoor wordt de herkenbaarheid van de deelgebieden duidelijker, worden de contrasten tussen open- en beslotenheid versterkt en worden er heldere overgangen gecreëerd tussen de deelgebieden

Rechts: Figuur 15 - De natuurlijke systemen krijgen weer ruimte en vormen daarmee een belangrijke bouwsteen voor het toekomstbestendige landschap van Nederweert

6. Gebiedspaspoorten

De inspiratiekaart (zie Figuur 16) toont de acht landschappelijke deelgebieden van de gemeente Nederweert. Deze acht deelgebieden komen voort uit het bestaand ruimtelijk raamwerk en maken inzichtelijk hoe de transformatie van het buitengebied vorm kan krijgen vanuit de logica van de ondergrond, cultuurhistorie en het landschap. De kaart biedt op hoofdlijnen ook inspiratie wat betreft het laten landen van (ruimtelijke) ontwikkelingen zoals wonen, toerisme en infrastructuur. Ook deze ontwikkelingen dienen plaats te vinden in aansluiting op de kenmerken van de deelgebieden.

Zeven van de acht deelgebieden komen overeen met de deelgebieden zoals gedefinieerd in het bestaand ruimtelijk raamwerk. Een achtste deelgebied – het nat(uur) productieland - is toegevoegd als verbindings- en bufferzone tussen en rondom de natuurgebieden. Door gebruik te maken van de logica van het landschap ontstaat er een kleurrijk palet van deelgebieden, waardoor de leesbaarheid van het landschap toeneemt.

De gebiedspaspoorten bieden inspiratie bij de zoektocht naar het best mogelijke initiatief voor zowel initiatiefnemer als voor de transitie van het buitengebied van Nederweert. Vanuit de (landschappelijke) structuren én opgaven van een bepaald deelgebied bieden de paspoorten per deelgebied een ambitie waar we heen willen met een gebied (zie ook de inspiratiekaart hiernaast). De ambities bieden als het ware een blik in de toekomst met functies die bijdragen aan een gezonde en duurzame leefomgeving. Op deze manier dienen ze vooral ter inspiratie voor initiatiefnemers, om op een andere manier na te denken over de toekomstige invulling van hun onderneming. De gebiedspaspoorten bestaan uit een beschrijving van het landschapstype en de lokale, nationale of Europese (beleids-) doelen die voor dat landschapstype richtinggevend of inspirerend kunnen zijn. Verder wordt er een ambitie geformuleerd per deelgebied, die een advies geeft over gewenste en ongewenste functies. Aan de hand van zogenaamde tegels wordt dit ambitiebeeld voor de toekomst ook ruimtelijk gevisualiseerd. Twee schematische figuren maken duidelijk in welke sectoren er kansen voor ondernemers liggen en wie samen het (gedeelde) initiatief kan nemen om kansen aan te grijpen. Enkele afbeeldingen geven een impressie van de getoonde ambitie per deelgebied. Hieronder volgt een uitgebreidere toelichting op de mogelijke ontwikkelingen per deelgebied.

De deelgebieden zijn:

- velden
- kampen
- heideontginningen
- nat(uur) productieland
- veenontginningen
- bos- en mozaïeklandschap
- beekdal
- natuurgebieden

Veenontginningen

Heideontginningen

Natuurgebieden

Ospeldijk

Ospel

Budschop

Nederweert

Nederweert-Eind

Bos- en mozaïeklandschap

Nat(uur) productieland

Kampen

Velden

Leveroy

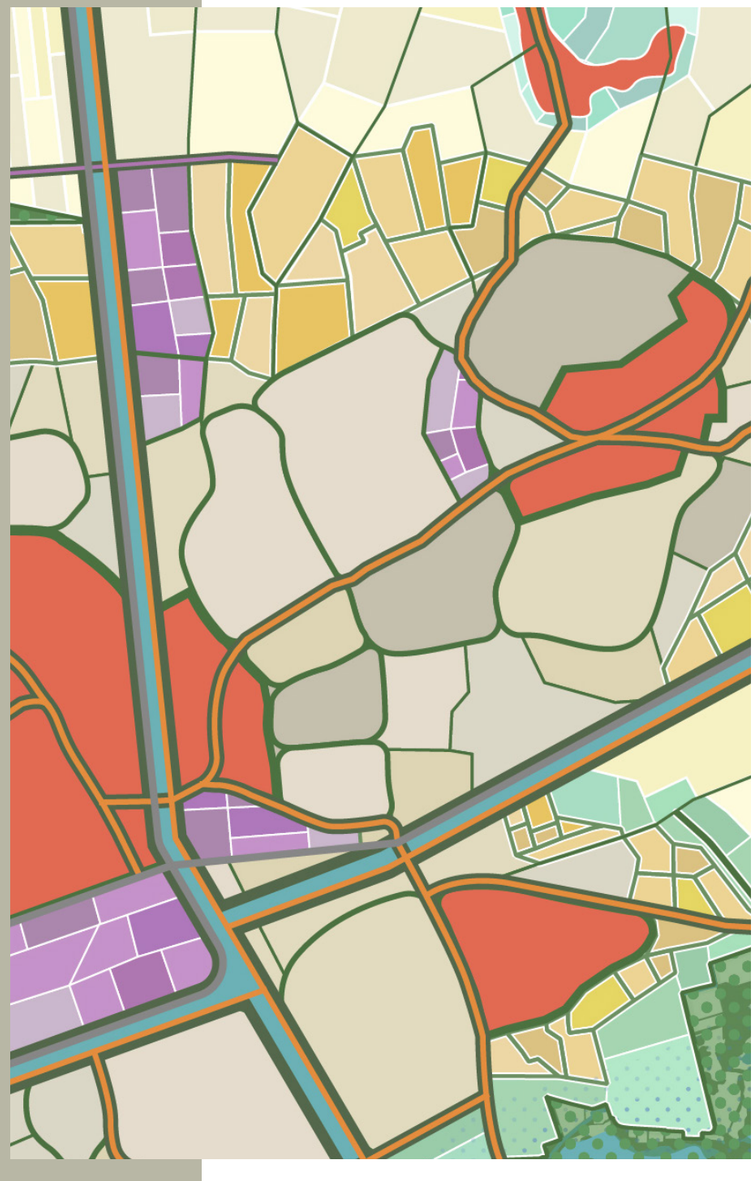
Beekdal

Figuur 16 - De inspiratiekaart toont de acht landschappelijke deelgebieden van de gemeente Nederweert.
Zie ook Figuur 9 waar het bestaand ruimtelijk raamwerk de onderscheidende landschappelijke deelgebieden toont.

6.1. Velden

De velden zijn de oudste bouwlanden en daarom van groot cultuurhistorisch belang. Kenmerkend voor dit landschapstype is de combinatie van een open middengebied met daaromheen bebouwing (kern of lint), waarbij er altijd doorkijkjes richting het open middengebied zijn. De velden zijn van oorsprong het meest vruchtbare productieland. Deze hoge productiviteit willen we ook behouden, maar met een belangrijke verandering qua uitgangspunt; niet langer voeding produceren, maar voedsel ('van feed naar food'). Op de velden is er in de toekomst sprake van lokale voedselproductie waar markt voor is; wat geproduceerd wordt staat in directe relatie tot de omliggende dorpen en buurten. Zo worden seizoensproducten in de directe nabijheid aan de man gebracht middels winkels aan huis of door de producten te leveren aan de lokale horeca. Hier vinden we een kleinschalig ingericht landschap dat bijdraagt aan een gezonde leefomgeving met rust en ruimte.

Op de velden zien wij grote kansen voor vormen van gezamenlijk ondernemen; er ontstaan vormen van collectief boeren (bijv. Heerenboeren, Land van Ons). Er ontstaat zo een community die gebaseerd is op de oorspronkelijke samenhang binnen een veld. Niet iedere agrariër die aan een veld ligt, zal in de toekomst een eigen opslagloods hebben. Sommige ondernemers zullen nevenactiviteiten beginnen, andere gaan zich toeleggen op de verkoop van producten en voor een derde ondernemer zal de agrarische productie het hoofddoel blijven. Kortom, er vindt specialisatie plaats, maar binnen het samenhangende systeem van het veld. Bij de velden is behoud van de openheid een overkoepelend doel. Hier zal bij de keuze van teelten, mogelijke woningbouw en andere functies rekening mee gehouden moeten worden. Het veld en de groene randen ervan vormen als het ware een deel van de openbare ruimte waar werk en vrije tijd, productie en consumptie elkaar voortdurend ontmoeten. Vrijkomende bebouwing in de rand van de velden kan bijvoorbeeld ingericht worden voor andere, kleinschalige vormen van wonen, die de sociale functie van het veld nog eens benadrukken. Kortom, de velden worden een gezamenlijk vormgegeven productieland, waar ruimte zal ontstaan voor sociaal-maatschappelijke functies. Deze open ruimtes in de nabijheid van dorpen en buurten worden ontmoetingsplekken waar mensen samen komen voor eten, contact of voor rust en ruimte.

Velden | Gebiedspaspoort

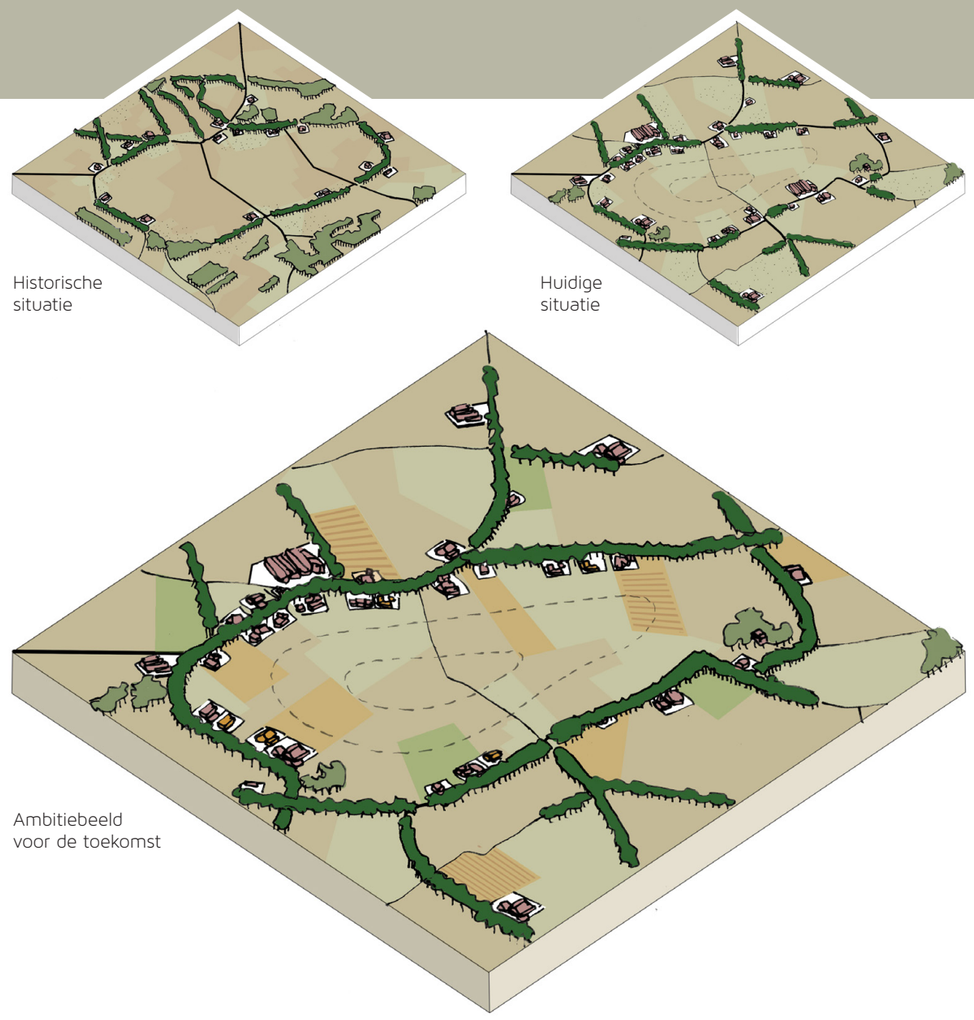

Gebied | Een veld is een relatief grote bolliggende akker, die al eeuwen door mensen in gebruik is en door toedoen van de mens voorzien is van een dikke humeuze bovenlaag. De velden zijn de oudste bouwlanden en daarom van groot cultuurhistorisch belang. Kenmerkend voor dit landschapstypen is de combinatie van een open middengebied met daaromheen bebouwing (kern of lint), waarbij er altijd doorkijkjes richting het open middengebied zijn.

Beleidsdoelen | Veel van de oorspronkelijke velden staan onder druk door woningbouw van dorpen en kernen en toenemende verrommeling. In de Omgevingsvisie Buitengebied wordt als doel gesteld om verrommeling in het buitengebied tegen te gaan en te komen tot een forse kwaliteitsslag in het buitengebied. Het is daarom des te belangrijker om de karakteristieke openheid van dit resterende cultuurhistorisch waardevolle landschapstype zoveel mogelijk te behouden, te versterken en te herstellen voor de toekomst.

Ambitie Nederweert

De velden zijn van oorsprong het meest productieve productieland. Dit willen we ook zo behouden, maar met een belangrijke transitie: van feed naar food. De productie op de velden staat in relatie tot de omliggende buurten en dorpen en heeft hier ook een directe relatie mee. Behoud van de openheid is een overkoepelend doel waar bij keuze van teelten, mogelijke woningbouw en andere functies rekening mee gehouden dient te worden. Het veldenlandschap levert een belangrijke bijdrage aan een prettige leefomgeving rondom dorpen en buurten.

Kansrijk

- Productief productieland met laagblijvende gewassen zoals graanakkers;
- Productie van voedsel voor lokale consumptie en verkoop aan lokale restaurants en horeca;
- Innovatieve teelten of bijvoorbeeld strokenteelt;
- Gemeenschappelijke vormen van ondernemen;
- Kleinschalige woningbouw en/of bedrijfsruimte in de randen van de velden, waarbij doorkijkjes gewaarborgd blijven;
- Kleinschalige functies zoals zorgboerderij of kinderboerderij waarbij er een directe relatie is met het open landschap van de velden.

Ongewenst

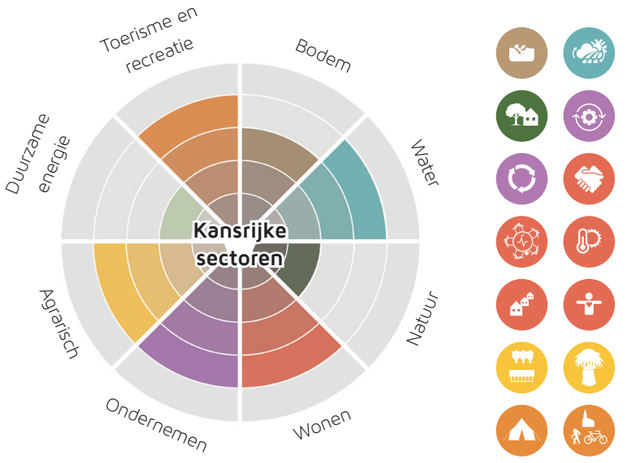
- Productie van gewassen voor de bio-industrie, met name snijmais, wat de openheid van het landschap aantast;
- Grootschalige bebouwing (woningen, loodsen of bedrijventerreinen) die er voor zorgt dat de velden worden dichtgezet;
- Vergaande verdichting in de rand en/of bebouwing van het open middengebied;
- Harde overgangen naar het buitengebied toe.

Stimuleren

- Behoud openheid van landschap; functies en agrarische teelten hier op af te stemmen (bijv. laagblijvende gewassen);
- Versterken relatie tussen velden en omliggende buurten en dorpen door bijvoorbeeld recreatieve paden over de velden aan te leggen;
- Doorzichten naar het open middengebied behouden, spaarzaam omgaan met verdichting in rand (zowel qua woningbouw als erfbeplanting);
- Herstel en versterking landschapselementen in de rand door toepassing van bomenrijen langs de gehele rand.

Ontmoedigen

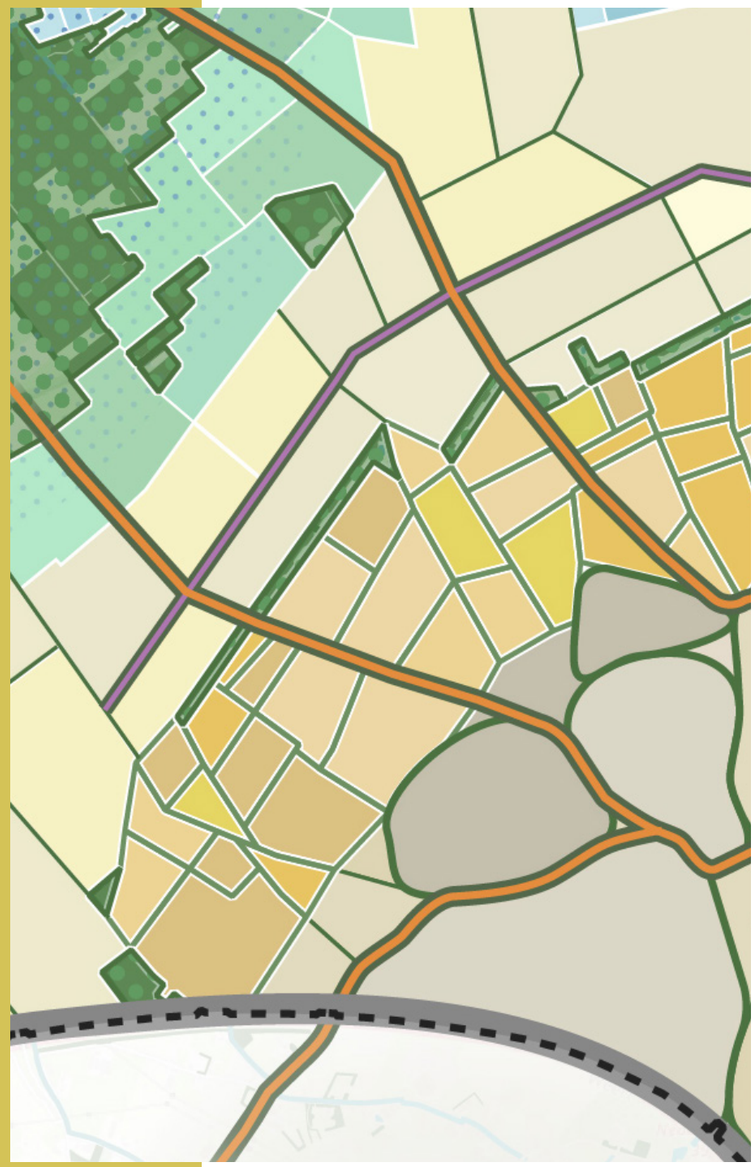
- Aantasting openheid van het landschap;
- Ruimtegebruik dat de openheid van het middengebied aantast zoals glastuinbouw, productiebossen, maar ook teeltondersteunende voorzieningen hoger dan 1,5 meter (‘ooghoogte’).

6.2. Kampen

In de kampen liggen veel uitdagingen om te komen tot een gezonde leefomgeving. De belangrijkste opgave in de kampen heeft betrekking op het verbeteren van de leef- en omgevingskwaliteit door de overlast van geur en fijnstof fors terug te dringen. De kampen worden een aantrekkelijk, afwisselend gebied met een combinatie van kleinschalige landbouw, nieuwe woonvormen, toerisme en allerhande maatschappelijke functies. Belangrijk daarbij is dat de kampen een plek voor experimenten worden. Nieuwe ideeën kunnen er in praktijk gebracht worden (bijv. Agroforestry, of productie van biobased materialen). Als deze nieuwe initiatieven slagen, kunnen ze worden opgeschaald in de heideontginningen. Het experimenteren, de diversiteit en kleinschaligheid trekt mensen aan die interesse hebben in het vak van agrariër, niet alleen voltijd maar juist in combinatie met een baan ernaast. Zo zullen er boeren zijn die op het agrarische erf ook allerlei sociaal-maatschappelijke functies een plek geven, functies zoals een zorgboerderij, kleinschalige woonvormen en/of seniorenwoningen. In de kampen is er ruimte voor toeristische functies, zoals kleinschalige verblijfslocaties (kamperen bij de boer), horeca of 'beleeflocaties' (bijv. kinderboerderijen) waar het verhaal van de kampen zichtbaar wordt voor bewoners en bezoekers.

De grote diversiteit aan functies en aandacht voor het landschap met ruimtelijke kwaliteit heeft bijgedragen aan een nieuwe kleinschaligheid door afwisseling van voedselbosjes, biodiverse erfbeplanting, niet-monotone productielocaties van biobased materialen, strokenteelten en andere landschapselementen bestaande uit houtige gewassen. Daarmee worden de kampen een kleinschalig en aantrekkelijk landschap dat uitnodigt om het buitengebied in te trekken. Het versterken van groene verbindingen tussen de kernen en natuurgebieden in de vorm van lanen en bomenrijen draagt hier nog eens extra aan bij.

Kampen | Gebiedspaspoort

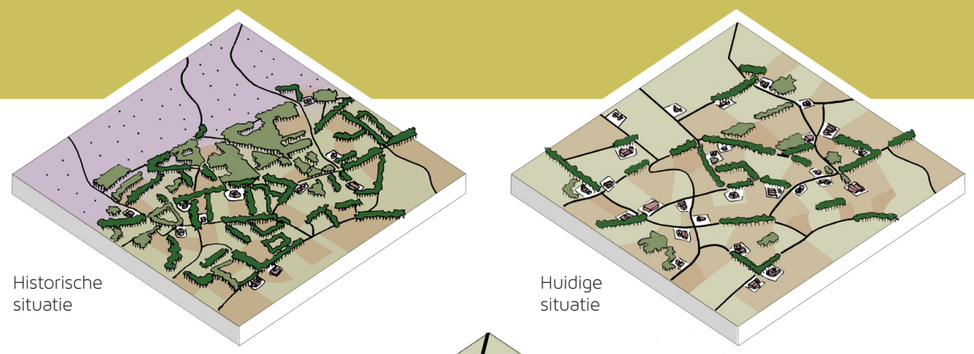

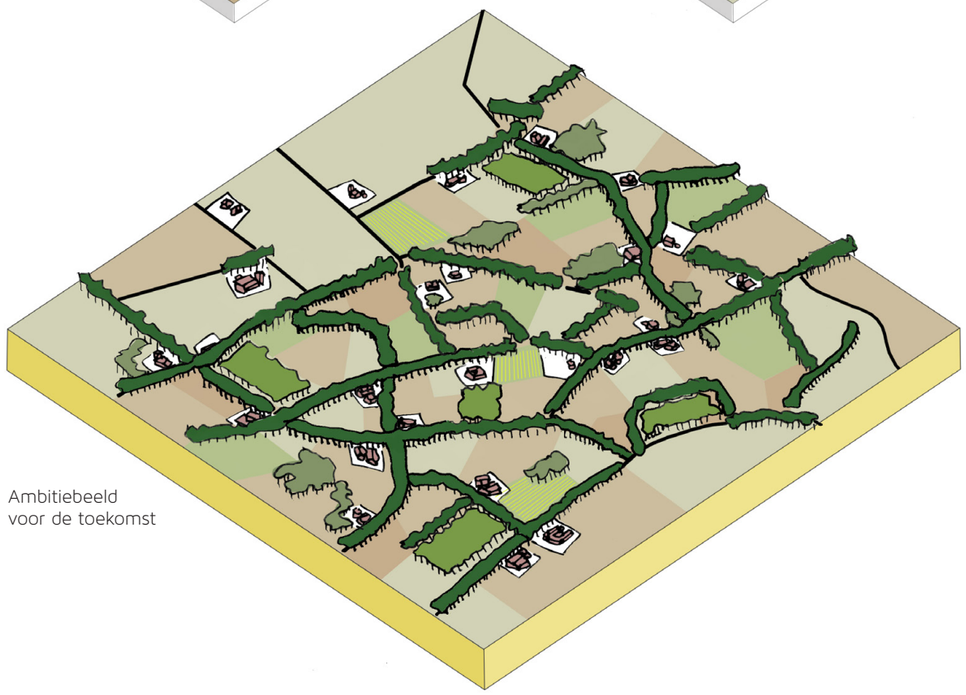
Gebied | De kampen vormen de overgangszone van de velden naar de heideontginningen. Van oorsprong waren dit kleinschalige weilanden en akkers, gescheiden door hagen en houtwallen, die werden geplant om het vee te scheiden en verstuivingen vanaf de droge heide tegen te gaan. Later werden deze gronden omgevormd naar akkers, verdwenen de kleinschalige landschapselementen, en liep het landschap – onder invloed van de overstap op intensieve veehouderij – vol met grote loodsen en verrommeling. Enkel het licht golvende terrein en de kronkelende wegen herinneren nog aan de kampen, de kleinschaligheid is veelal verdwenen.

Beleidsdoelen | Een belangrijke opgave in de kampen heeft betrekking op het verbeteren van de leef- en omgevingskwaliteit door de overlast van geur en fijnstof fors terug te dringen. Bestaande en nieuwe functies dienen met elkaar in evenwicht gebracht te worden. De Omgevingsvisie spreekt daarnaast van het versterken van recreatieve routes in het gebied.

Ambitie Nederweert

In de kampen is herstel van de kleinschaligheid en herkenbaarheid van het landschap de belangrijkste opgave. De kampen worden een aantrekkelijk, afwisselend gebied met een combinatie van kleinschalige, gemeenschappelijke landbouw en allerhande maatschappelijke functies. Daarmee worden de kampen een kleinschalig, aantrekkelijk landschap dat uitnodigt om het buitengebied in te trekken.

Kansrijk

- Kleinschalige biologische landbouw;
- Oude verlaten boerderijen en stallen omvormen naar kleinschalige woonfuncties en maatschappelijke functies zoals zorgboerderijen, huisvesting van internationale werknemers, flexibele woonvormen, verkoop aan huis e.d.;
- Productie van biobased materialen;
- Kleinschalige duurzame energieopwekking;
- Innovatie en experiment (bijv. precisielandbouw, agroforestry of productie van biobased materialen).

Ongewenst

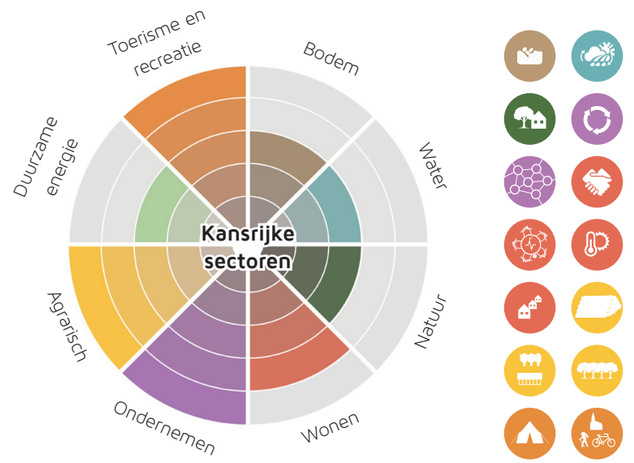
- Grootschalige woningbouw, vakantieparken of zonnevelden;
- Grootschalige bebouwing zonder relatie tot de agrarische productie;
- Monoculturen.

Stimuleren

- Aanplant landschapselementen;
- Versterken leesbaarheid landschap;
- Verzachten overgang dorpsrand naar buitengebied;
- Kleinschalige landschapselementen en groenstructuren die passend zijn waaronder voedselbossen.

Ontmoedigen

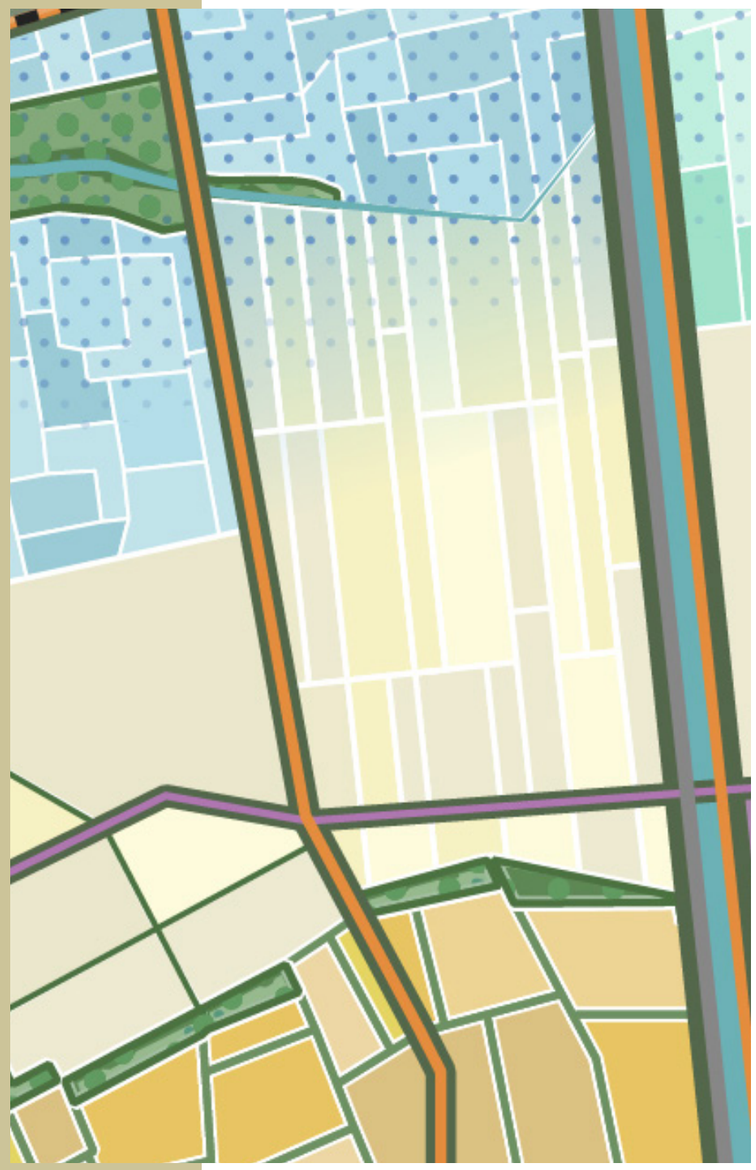
- Aantasting kleinschaligheid;
- Verrommeling landschap.

6.3. Heideontginningen

In de heideontginningen ligt er een kans om de verrommeling tegen te gaan door minder passende functies (bijv. bedrijvigheid) zoveel als mogelijk tegen te gaan en de huidige ondernemingen te stimuleren hun bedrijf te verplaatsen naar een plek waar dit passend is (er vindt op dit moment een locatieonderzoek plaats naar de plaatsing van bedrijventerreinen, dit valt buiten de scope van dit inspiratiekader). De heideontginningen zijn van oudsher een plek voor innovatie en agrarische productie. In de toekomst vinden we hier boeren die rekening houden met bodem- en watersystemen en die een bijdrage leveren aan een gezond en duurzaam buitengebied. Er vindt een efficiënte, landschapsinclusieve, innovatieve, grondgebonden productie van eerlijke, gezonde (biologische) en duurzame producten plaats, zonder nadelige effecten voor de omgeving. In de heideontginningen is ruimte voor nieuwe vormen van boeren. Experimenten die in de kampen hun meerwaarde hebben bewezen worden in de heideontginningen op grote schaal uitgerold. Deze transitie wordt aangewakkerd door de overheid en voedselproducerende/exploiterende bedrijven uit de directe omgeving die het belang van gezond eten en een gezonde leefomgeving zijn gaan inzien. In de heideontginningen is er sprake van professionele coöperatieve samenwerking met faciliterende ondersteuning in de vorm van bijvoorbeeld marketing of duurzaam transport.

In de experimenteerpolder ‘de Wetering’ staat het innoveren voorop. Hier kunnen experimenten worden getest en opgeschaald. Kennis- en onderwijsinstellingen ondersteunen dit experiment en zorgen er samen met de boeren voor dat Nederweert vooroploopt in de agrarische transitie. Er liggen kansen om kenmerkende structuren te herstellen en groene verbindingen tussen de kernen en natuurgebieden aan te leggen zodat er een effectieve en aantrekkelijke toeristisch-recreatieve structuur ontstaat en er gewerkt wordt aan het verhogen van de omgevingskwaliteit.

Heideontginningen | Gebiedspaspoort

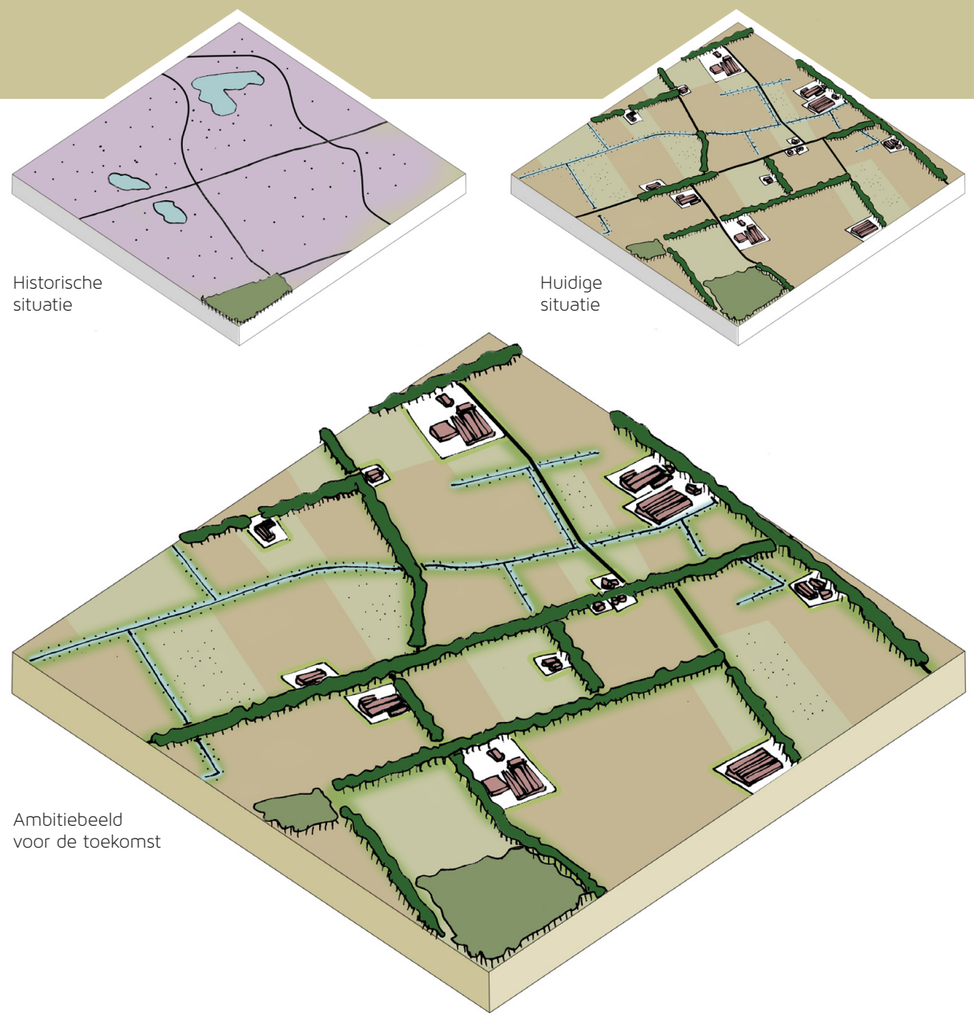

Gebied | De voormalige natte en droge heidegebieden zijn tijdens grootscheepse ontginningen door de mens naar hun hand gezet. Dit is terug te zien in het landschap waar regelmatige blokverkaveling, rechte akkers en weilanden elkaar afwisselen. Het zijn grootschalige productielandschappen geworden, waar kenmerkende bomenrijen en erfbeplanting veelal afwezig zijn. Door de schaalvergroting is er een zeer sterke verrommeling opgetreden.

Beleidsdoelen | De belangrijkste opgaven in de heideontginningen is het tegengaan van de verdere verrommeling, door niet-passende functies (bijv. bedrijvigheid) zoveel als mogelijk tegen te gaan. Ook hier speelt de opgave om de leef- en omgevingskwaliteit te verbeteren door de overlast van geur en fijnstof tegen te gaan.

Ambitie Nederweert

De heideontginningen zijn van oudsher een plek van innovatie en agrarische productie. Deels blijft dit zo, maar alleen voor agrarische activiteiten die een bijdrage leveren aan een vitaal en duurzaam buitengebied. Zo is er plek voor biologische, gemengde akkerbouw, maar worden niet-passende functies zoals wonen en footloose bedrijvigheid zoveel mogelijk tegengegaan.

Kansrijk

- Intensieve grondgebonden (biologische) kringlooplandbouw;
- Innovatieve agrarische productie (strokenteelt, precisielandbouw);
- Hoogtechnologische, niet-grondgebonden kringlooplandbouw (bijv. vertical farming, insectenteelt);
- Vrijkomende agrarische bebouwing inzetten ten behoeve van agrarische productie;
- Onderzoek, experiment en vernieuwing wat betreft agrarische innovatie (experimenteerpolder 'de Wetering').

Ongewenst

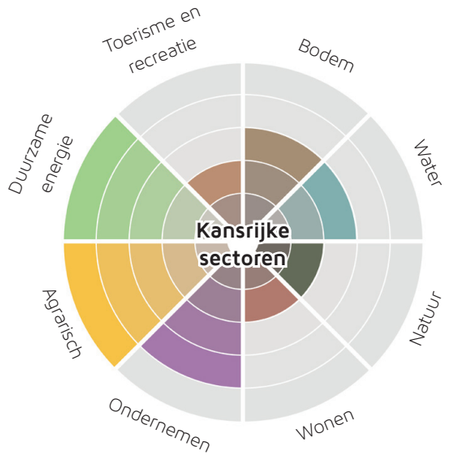
- Grootschalige woningbouw, vakantieparken of zonnevelden;
- Loodsen of industrieterreinen;
- Footloose bedrijvigheid;
- Huisvesting van internationale werknemers;
- Monoculturen.

Stimuleren

- Versterken leesbaarheid landschap;
- Versterken landschapselementen;
- Innovatie en productie;
- Energiezuinige productie en gebruik maken van reststromen;
- Ecologische verbindingszones;
- Recreatieve routes naar de natuurgebieden.

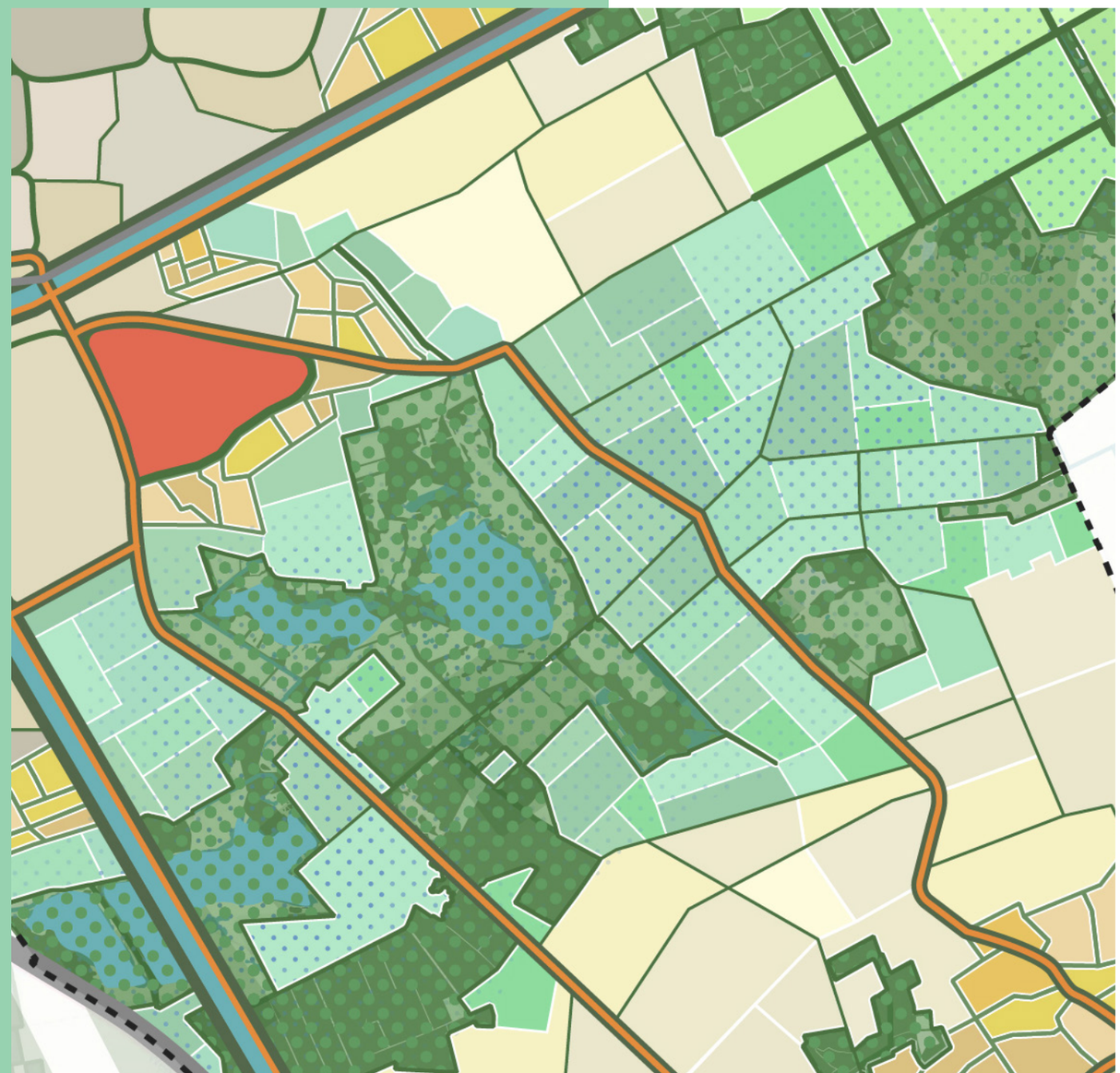
Ontmoedigen

- Aantasting openheid van het landschap;
- Beregening met diep grondwater;
- Uitspoeling meststoffen en bestrijdingsmiddelen;
- Verrommeling landschap.

6.4. Nat(uur) productieland

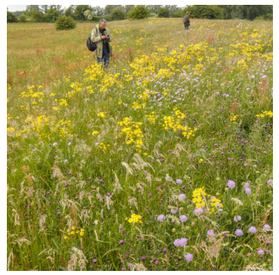
Binnen de heideontginningen vinden we ook het deelgebied nat(uur) productieland. Het nat(uur) productieland vormt bufferzones rondom natuurgebieden of vormt de verbindingszone tussen natuurgebieden. Zo vinden we in het zuidoosten van de gemeente een langgerekte zone van natuurlijke laagten en verschillende vennen, die een belangrijke ecologische zone vormen. Dit gebied is tevens een inzijggebied van grondwater. In algemene zin kan gesteld worden dat het intensieve landbouwkundige gebruik in deze zone een punt van zorg blijft. Voor het nat(uur) productieland betekent dit dat grootschalige productie nog steeds mogelijk is in dit deelgebied maar wel als dit gebeurt met het oog op natuurherstel- en ontwikkeling. Grondwateronttrekking en de uitspoeling van meststoffen en bestrijdingsmiddelen is niet langer wenselijk. Er is een optimale infiltratie van hemelwater. Met het oog op een duurzame toekomst voor Nederweert zal de (agrarische) productie in het nat(uur) productieland idealiter gecombineerd worden met initiatieven die bijdragen aan de versterking van natuurwaarden. Te denken valt aan tijdelijke functies die gedurende gebruik en op lange termijn bijdragen aan natuurontwikkeling, zoals productie van biobased producten (duurzame houtbouw) in combinatie met natuurontwikkeling of tijdelijke, kleinschalige, toeristische initiatieven (bijv. cabins).

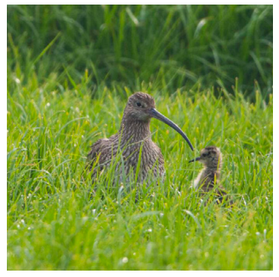

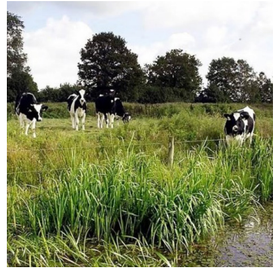
Nat(uur) productieland | Gebiedspaspoort

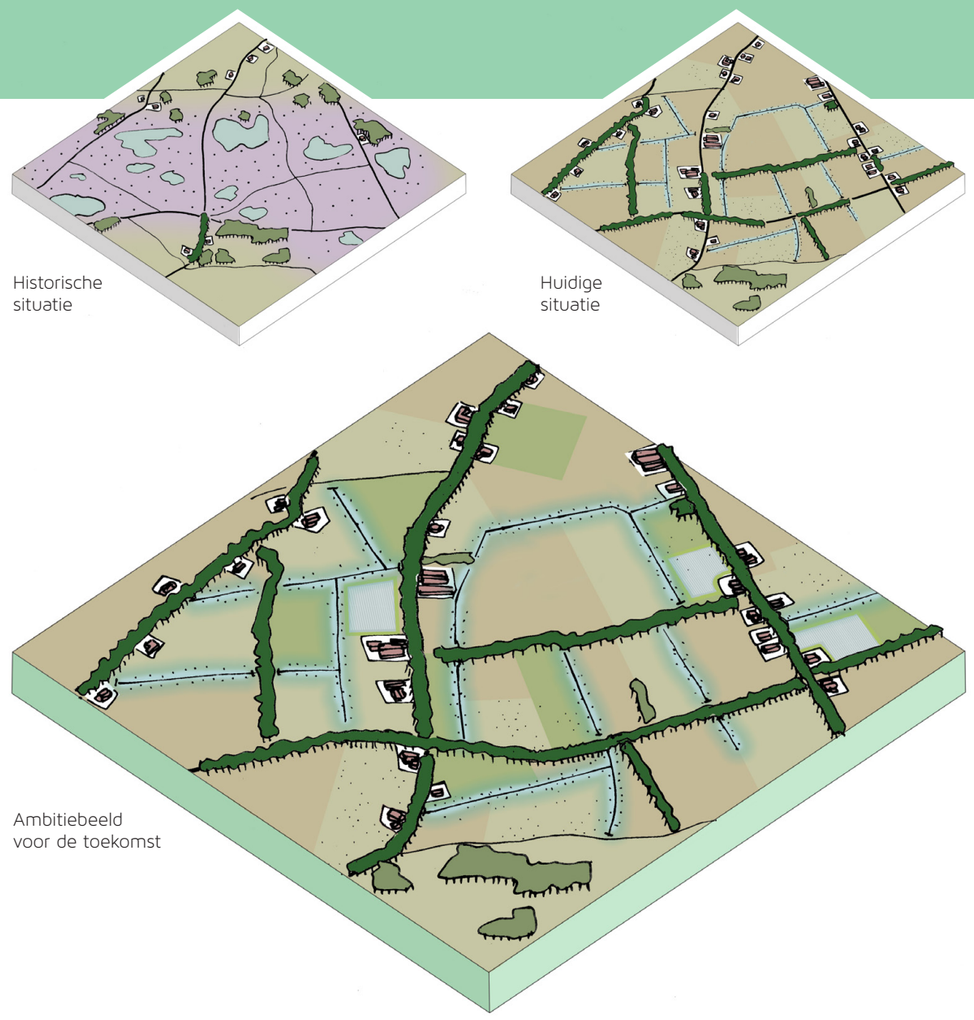

Gebied | Het nat(uur) productieland vormt bufferzones rondom natuurgebieden of vormt de verbindingszone tussen natuurgebieden. Zo vinden we in het zuidoosten van de gemeente een langgerekte zone van natuurlijke laagten en verschillende vennen die een belangrijke ecologische zone vormen. Dit gebied vormt tevens een inzijggebied van grondwater. In algemene zin kan gesteld worden dat het intensieve landbouwkundige gebruik in deze zone een punt van zorg is.

Beleidsdoelen | Om te komen tot natuurherstel in de natuurgebieden is een aanpak gericht op het verminderen van stikstofdepositie en tegengaan van verdroging van cruciaal belang. Voor het nat(uur) productieland betekent dit dat grootschalige productie nog steeds mogelijk is in deze zone, maar enkel als dit gebeurt met het oog op natuurherstel- en ontwikkeling. Concreet betekent dit een beëindiging van de grondwateronttrekking en het tegengaan van uitspoeling van meststoffen en bestrijdingsmiddelen.

Ambitie Nederweert

In het nat(uur) productieland is agrarische productie nog steeds een van de belangrijkste pijlers. Met het oog op een duurzame toekomst voor Nederweert, wordt deze (agrarische) productie idealiter gecombineerd met initiatieven die bijdragen aan de versterking van natuurwaarden. Te denken valt aan tijdelijke functies die gedurende gebruik en op lange termijn bijdragen aan natuurontwikkeling, zoals duurzame energieopwekking.

Kansrijk

- Extensieve vormen van natuurinclusieve veeteelt of extensieve akkerbouw;
- Verdienmodellen voor groen-blauwe diensten (bijv. waterberging);
- Natuurontwikkeling, aanleg en versterken van kleinschalige landschapselementen;
- Collectieve vormen van een duurzame energieopwekking;
- Vrijkomende agrarische bebouwing inzetten ten behoeve van agrarische productie.

Ongewenst

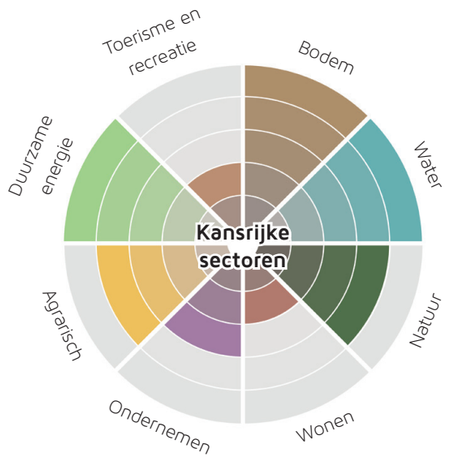
- Grootschalige verstening landschap zoals woningen, vakantieparken of loodsen;
- Footloose bedrijvigheid;
- Intensief beheerde monoculturen;
- Huisvesting van internationale werknemers.

Stimuleren

- (Agrarische) productie die niet strijdig is met natuurdoelen;
- Verhogen waterstand en vasthouden water;
- Functies die op middellange en lange termijn bijdragen aan natuurontwikkeling;
- Herstel natuur en versterken ecologische verbindingszones;
- Energiezuinige productie en gebruik maken van reststromen.

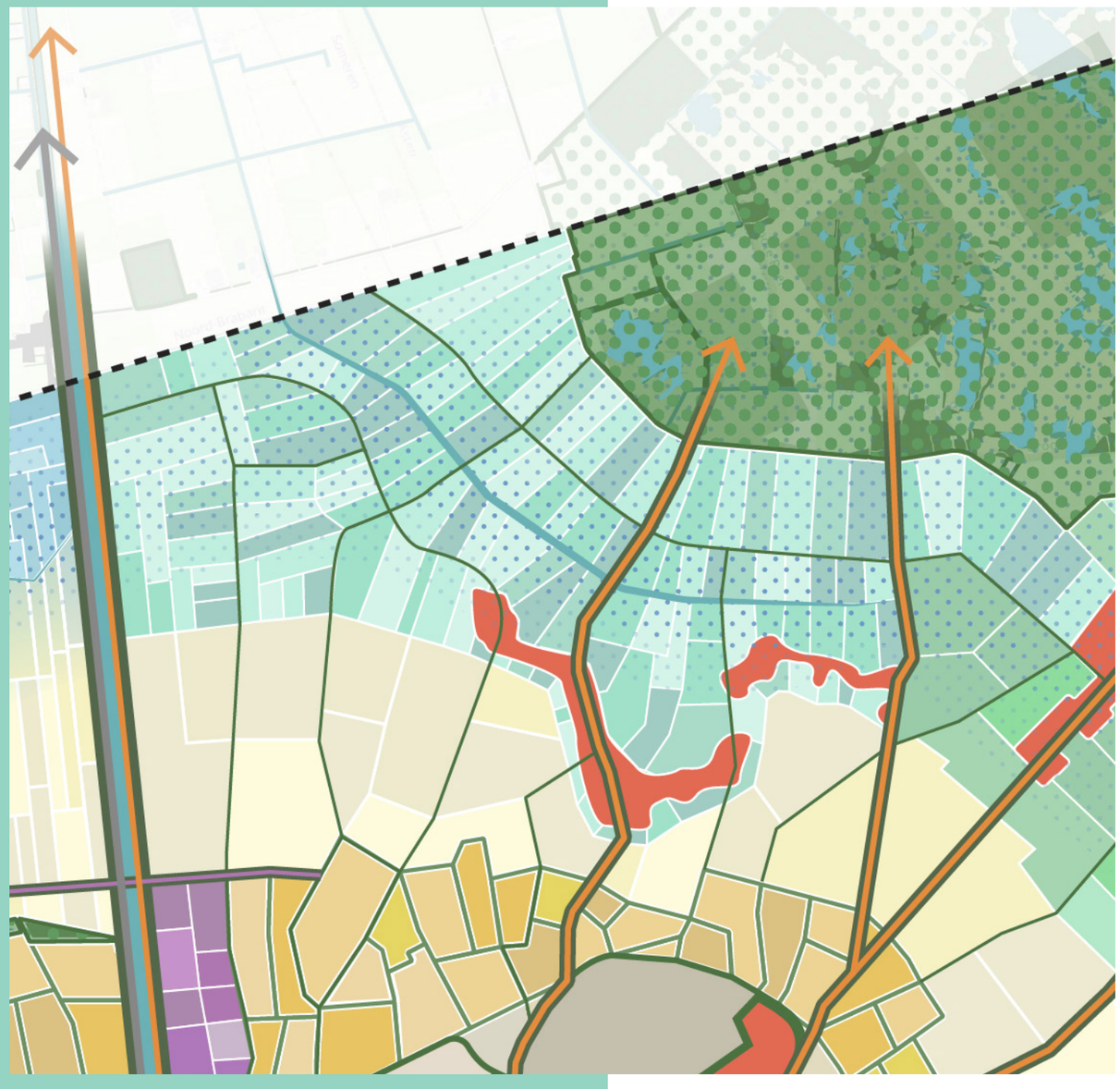
Ontmoedigen

- Grondwateronttrekking;
- Uitspoeling meststoffen en bestrijdingsmiddelen.

6.5. Veenontginningen

Ook de veenontginningen die gelegen zijn aan de rand van de Groote Peel, vervullen een belangrijke rol als buffergebied rondom de Groote Peel. Om de achteruitgang van kwetsbare natuur in Natura-2000 gebied de Groote Peel te stoppen moet de stikstofneerslag ter plekke met 70 tot 80 procent omlaag. Deze natuurdoelen zijn lastig verenigbaar met grondwateronttrekking en stikstofdepositie van met name de intensieve veeteelt. Als onderdeel van de bufferzone rondom de Groote Peel moet in het gebied van de veenontginningen de grondwaterstand omhoog en de landbouw extensiever. In de toekomst zal dit gebied zich gaan kenmerken door extensieve vormen van natuurinclusief boeren. Hierbij kan gedacht worden aan natte teelten, de productie van biobased materialen of het houden van enkele dieren die de weides begrazen (bijv. waterbuffels/koeien). Vanwege de ligging nabij het nationale park de Groote Peel lenen de veenontginningsgebieden zich uitstekend voor kleinschalige, extensieve toeristische en recreatieve functies. Zelfvoorzienende cabins worden verspreid in het verder natuurrijke gebied geplaatst om het voor de toerist mogelijk te maken het landschap in al zijn aspecten te beleven. De cabins zijn gebouwd van lokaal geproduceerde biobased materialen en hebben eenzelfde kenmerkende verschijningsvorm, en de toeristen die er verblijven krijgen de kans om het landschap te beleven en te proeven, aangezien ze lokaal geproduceerde voedselpakketten geleverd krijgen (geproduceerd in kampen en velden).

Veenontginningen | Gebiedspaspoort

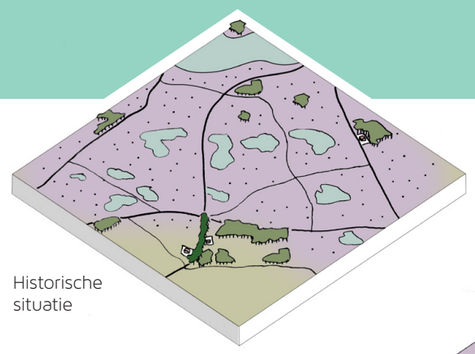

Gebied | De veenontginningen liggen aan de rand van de Peel. Het zijn relicten van waterminnend hoogveen waar als gevolg van intensieve landbouw structurele verdroging één van de grootste problemen is. Het landschap wordt gekenmerkt door openheid, rechte wegen en enkele verspreide boerderijen.

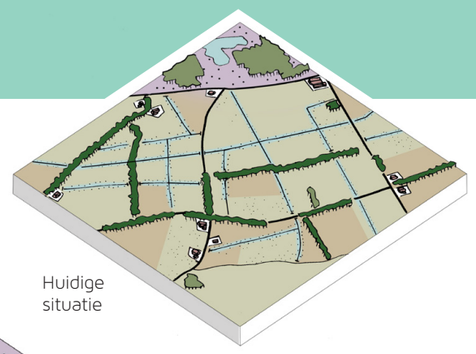
Beleidsdoelen | Om de achteruitgang van kwetsbare natuur in Natura-2000 gebied de Peel te stoppen moet de stikstofneerslag ter plekke met 70 tot 80 procent omlaag. De natuurdoelen zijn onverenigbaar met grondwateronttrekking en stikstofdepositie van met name de intensieve veeteelt. Als onderdeel van de bufferzone rondom de Peel, moet in het gebied van de veenontginningen de grondwaterstand omhoog en de landbouw extensiever.

Ambitie Nederweert

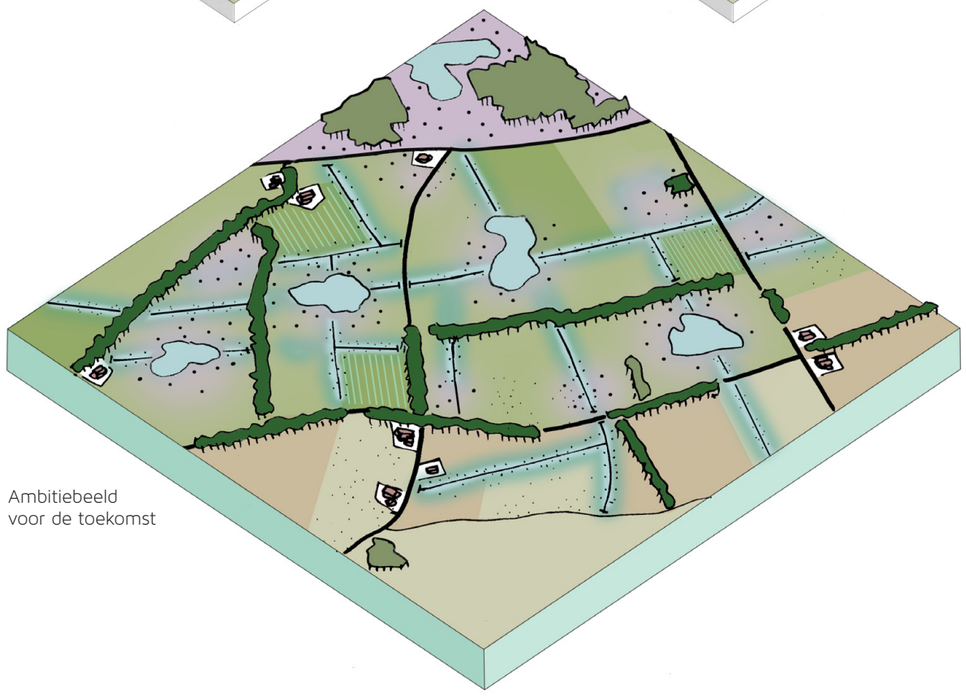
Het gebied van de veenontginningen heeft een belangrijke rol te vervullen als buffergebied rondom de Peel. Het verhogen van het grondwaterpeil wordt het belangrijkste leidende principe in dit gebied. Het grondwaterpeil in dit gebied gaat omhoog en regenwater wordt zo veel mogelijk vastgehouden om moerasachtige omstandigheden te creëren. Om die reden zijn traditionele vormen van landbouw in dit gebied niet langer passend. In plaats daarvan zal dit gebied zich in de toekomst gaan kenmerken door extensieve vormen van natuurinclusief boeren. Vanwege de ligging nabij het nationale park de Peel zijn toeristische of recreatieve functies voorstelbaar. Om aantasting van het open landschap te voorkomen kan dit enkel in kleinschalige vorm.

Historische situatie

Huidige situatie

Ambitiebeeld voor de toekomst

Kansrijk

- Oude verlaten boerderijen en stallen omvormen naar kleinschalige toeristische functies zoals een ijsboerderij, bed & breakfast, horeca of proeflokaal;
- Natuurinclusief boeren met verdienmodellen voor groen-blauwe diensten;
- Natuurontwikkeling;
- Natte teelten zoals cranberries;
- Productie van biobased materialen zoals lisdodden en snelgroeiend hout (mits dit de openheid van het landschap niet aantast);
- Extensieve vormen van veeteelt, zoals het houden van waterbuffels/koeien.

Ongewenst

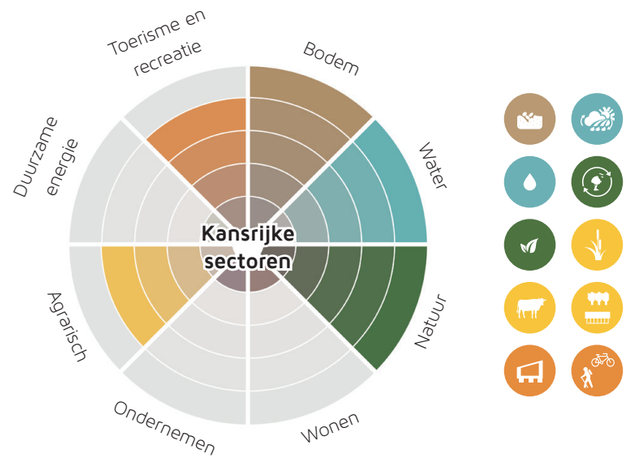
- Bebouwing en verstening;
- Intensieve recreatielocaties;
- Zonnevelden;
- Bemesting en intensief gebruik van gronden.

Stimuleren

- Verhogen waterstand en vasthouden water;
- Behoud openheid landschap.

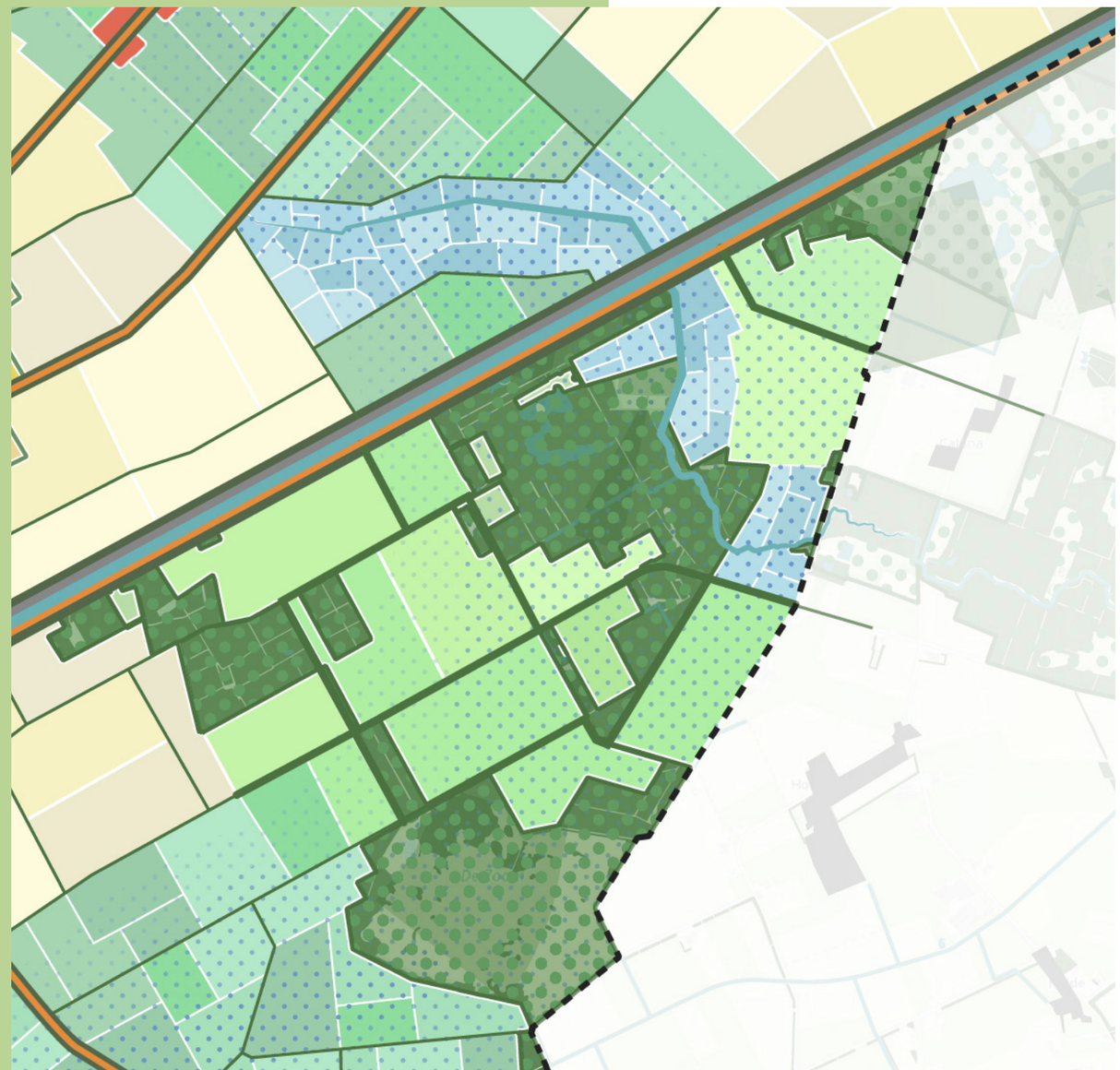
Ontmoedigen

- Beregening met diep grondwater;
- Grondwateronttrekking;
- Uitspoeling meststoffen en bestrijdingsmiddelen.

6.6. Bos- en mozaïeklandschap

In het deelgebied bos- en mozaïeklandschap is het herstel en versterking van landschapselementen een belangrijk uitgangspunt, zodat hier robuuste ecologische verbindingen ontstaan. Behoud van het kenmerkende coulisselandschap inclusief de vele landschapselementen vormt het uitgangspunt voor toekomstige functies in dit gebied. Het bos- en mozaïeklandschap vormt een van de meest aantrekkelijke landschappen van Nederweert qua recreatieve aantrekkingskracht en kent een hoge natuurwaarde. Zo is er plaats voor extensieve veeteelt (bijv. schaapskudde), een manege of goed ingepaste minicamping, en landgoedontwikkeling waar incidentele nieuwe bebouwing wordt gekoppeld aan natuurontwikkeling. Zo ontstaat een lieflijk en kleinschalig landschap met een 'landgoeduitstraling', streekeigen erfbeplanting, kleine landschapselementen en behoud van de 'kamers' van het mozaïeklandschap. Desalniettemin is er ook in het bos- en mozaïeklandschap ruimte voor grootschaligere functies, die passen binnen de landschappelijke kaders. Te denken valt aan tijdelijke functies die gedurende gebruik en op lange termijn bijdragen aan natuurontwikkeling, zoals een productiebos van biobased materialen ten behoeve van duurzame woningbouw. Zo'n productiebos met snelgroeiend hout ten behoeve van duurzame woningbouw dient dan wel gecombineerd te worden met natuurontwikkeling. Voor intensief beheerde monoculturen is geen plaats in dit landschap. Daarbij dient het productiebos te worden ontwikkeld passend binnen de 'kamers' van het bosmozaïek, dus uitdrukkelijk niet één aaneengesloten bos, maar aanleg van 'kamers' tussen de (productie)bossen.

Bos- en mozaiëklandschap | Gebiedspaspoort

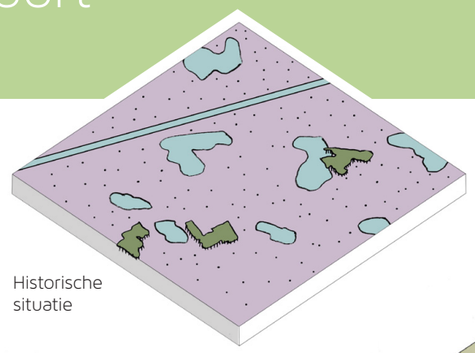

Gebied | Het bos- en mozaïeklandschap bestaat uit grootschalige en regelmatig verkavelde bossen met besloten bosgebieden met daarbinnen open kamers waardoor een mozaïek ontstaat. De gronden in en rondom de bossen worden vaak omringd door bomenlanen en houtwallen. Het gebied kenmerkt zich door bospercelen, veel landschapselementen zoals singels en houtwallen, en relatief weinig bebouwing.

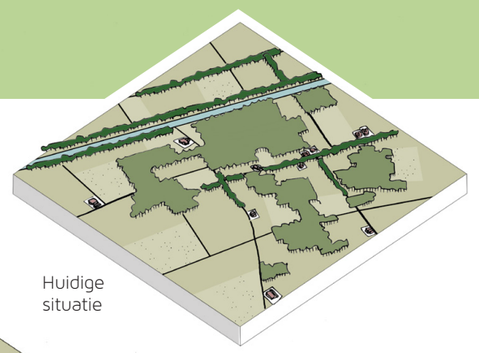
Beleidsdoelen | Het bos- en mozaïeklandschap vormt een belangrijke schakel bij het creëren van robuuste ecologische verbindingen. Zowel in het bos- en mozaïeklandschap als de directe omgeving ervan (het nat(uur) productieland) zal het waterpeil omhoog gaan als gevolg van een veranderend landgebruik in de agrarische sector. Vanuit de Omgevingsvisie Buitengebied is er de opgave om verrommeling van het buitengebied tegen te gaan.

Ambitie Nederweert

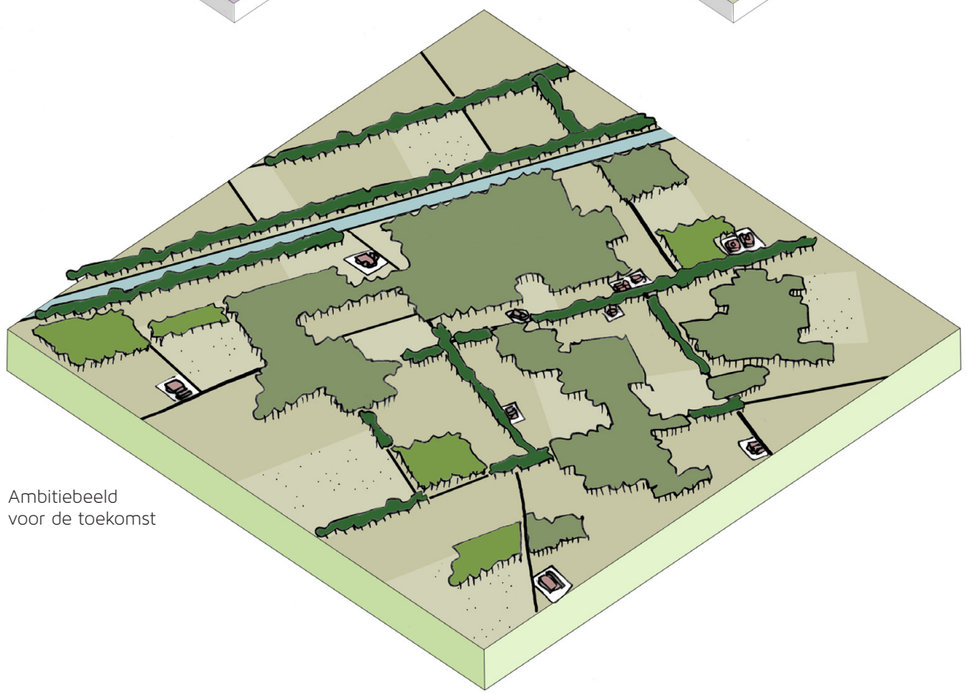
Behoud van het kenmerkende landschap inclusief de vele landschapselementen vormt het uitgangspunt voor toekomstige functies in dit gebied. Desalniettemin is er ook in het bos- en mozaïeklandschap ruimte voor verschillende (grootschalige) functies, die passen binnen de landschappelijke kaders. Te denken valt aan tijdelijke functies die gedurende gebruik en op lange termijn bijdragen aan natuurontwikkeling, zoals een productiebos ten behoeve van duurzame woningbouw.

Historische situatie

Huidige situatie

Ambitiebeeld voor de toekomst

Kansrijk

- Opwekking duurzame energie, bij voorkeur in een collectieve vorm;
- Productiebos met snelgroeiend hout ten behoeve van duurzame woningbouw, dit gecombineerd met natuurontwikkeling;
- Innovatieve (agrarische) productie ten behoeve van de productie van biobased grondstoffen;
- Ontwikkelen van kleinschalige functies, zoals een nieuw landgoed, zorgboerderij of manege;
- Agroforestry en kleinschalige recreatie (bijv. minicamping).

Ongewenst

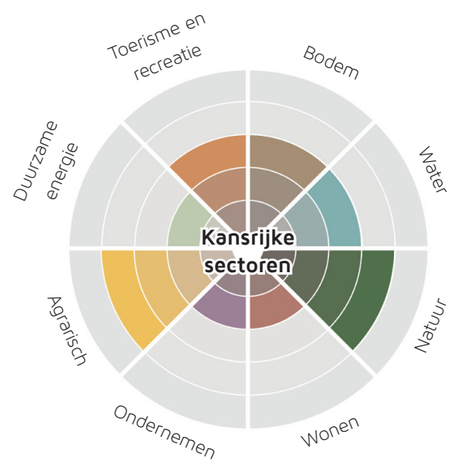
- Grootschalige verstening landschap zoals woningen, vakantieparken of loodsen;
- Verwerking van biobased producten, dit vindt bij voorkeur plaats op bedrijventerreinen of in vrijkomende agrarische bebouwing in de heideontinningen;
- Intensief beheerde monoculturen;
- Huisvesting van internationale werknemers.

Stimuleren

- Verhogen waterstand en vasthouden water;
- Afwisseling van functies;
- Functies die op middellange en lange termijn bijdragen aan natuurontwikkeling;
- Herstel en versterking van landschapselementen;
- Behoud karakteristieke afwisseling van besloten en open;
- Aanleg toeristische routes;
- Herstel natuur en versterken ecologische verbindingszones.

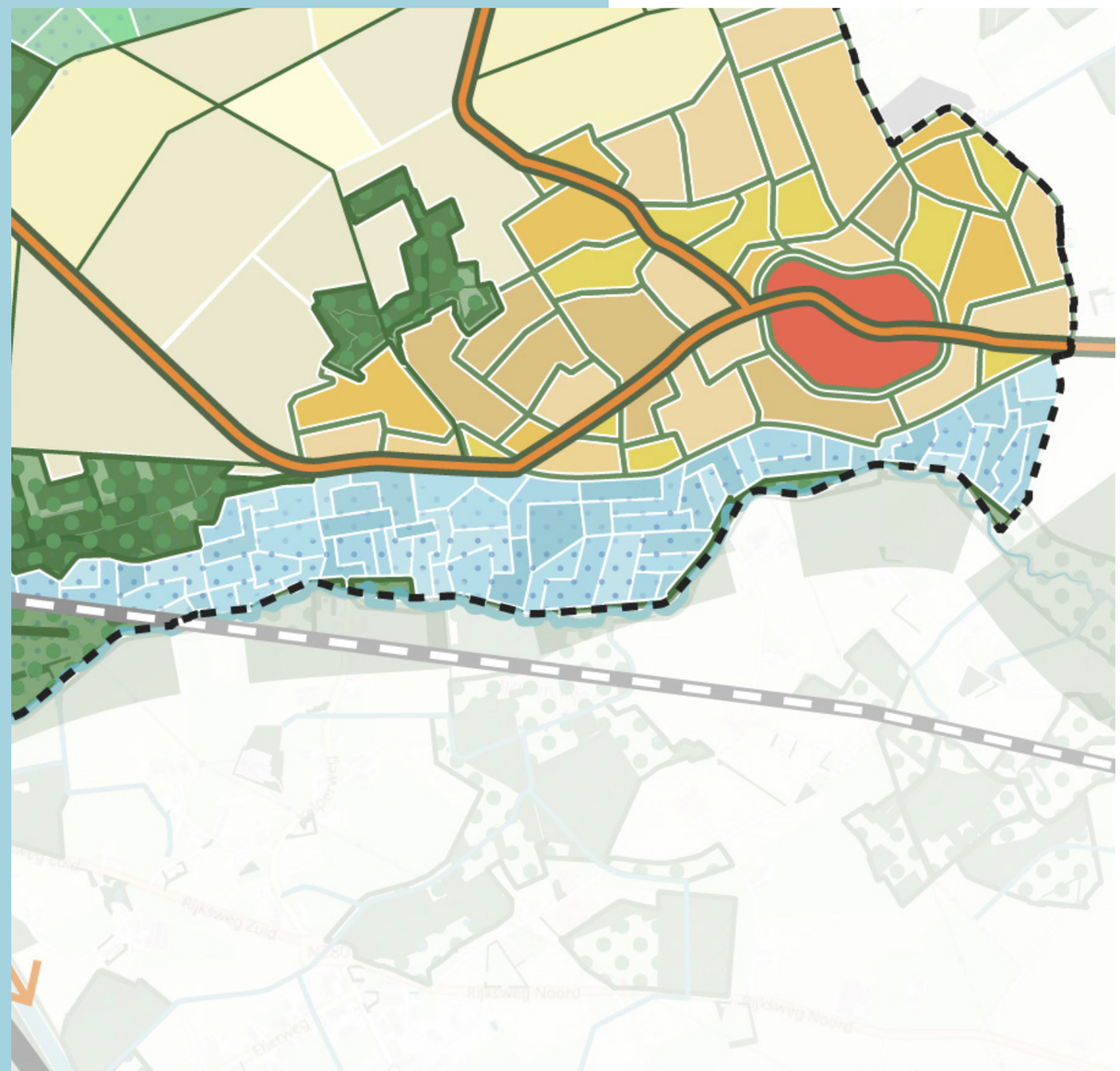
Ontmoedigen

- Grondwateronttrekking;
- Uitspoeling meststoffen en bestrijdingsmiddelen;
- Aantasting kleinschaligheid;
- Verrommeling landschap.

6.7. Beekdal

In het beekdal is systeemherstel de belangrijkste opgave. Systeemherstel kan bereikt worden door meer ruimte te maken voor beken en voor een algehele vernatting van het beekdal via een beekdalbrede benadering. Zo ontstaan robuuste ecologische structuren. Voor de agrariër die in het gebied blijft boeren worden verdienmodellen ontwikkeld zodat deze betaald krijgt voor de groenblauwe diensten die hij levert (bijv. waterretentie). In het beekdal stimuleren we extensieve, natuurinclusieve vormen van landbouw(weides) met aandacht voor biodiversiteitsherstel, waterkwaliteit- en kwantiteit en behoud van het openheid van het landschap. Vanwege de aandacht voor een kleinschalig, recreatief en aantrekkelijk landschap is hier geen plaats voor grootschalige ontwikkelingen zoals loodsen, woningbouw of grootschalige toeristische verblijfslocaties. De beekdalen zijn onderdeel van toeristisch-recreatieve routes, en kleinschalige toeristische functies hebben er een plek. Te denken valt aan b&b's, kamperen bij de boer of andere kleinschalige verblijfslocaties (bijv. cabins).

Beekdal | Gebiedspaspoort

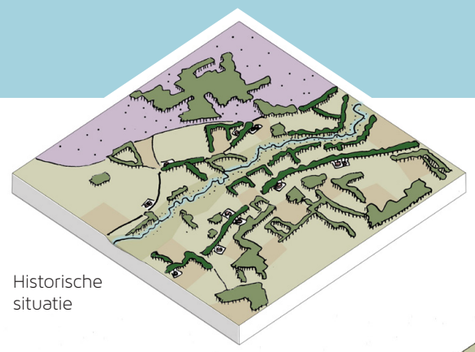

Gebied | De beekdalen worden gekenmerkt door een open landschap met grasland en bouwland. Het landschap wordt nu veelal intensief gebruikt. Voor dit deelgebied ligt er een belangrijke opgave voor groenblauwe dooradering en het behalen van doelen voor water- en natuurkwaliteit.

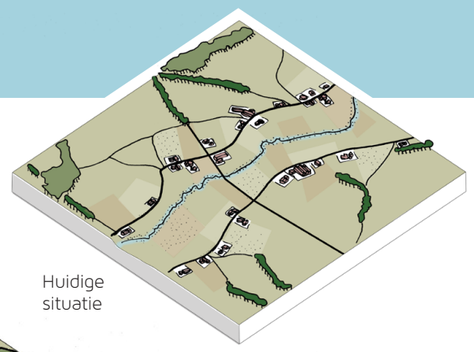
Beleidsdoelen | Voor de natuurbeken geldt de opgave vanuit de Kaderrichtlijn Water om alle oppervlakte en grondwater een goede kwaliteit te laten hebben. Tegelijkertijd ligt er de doelstelling om te komen tot 10% groenblauwe dooradering in het landelijk gebied, waarbij de beekdalen een belangrijke rol kunnen vervullen.

Ambitie Nederweert

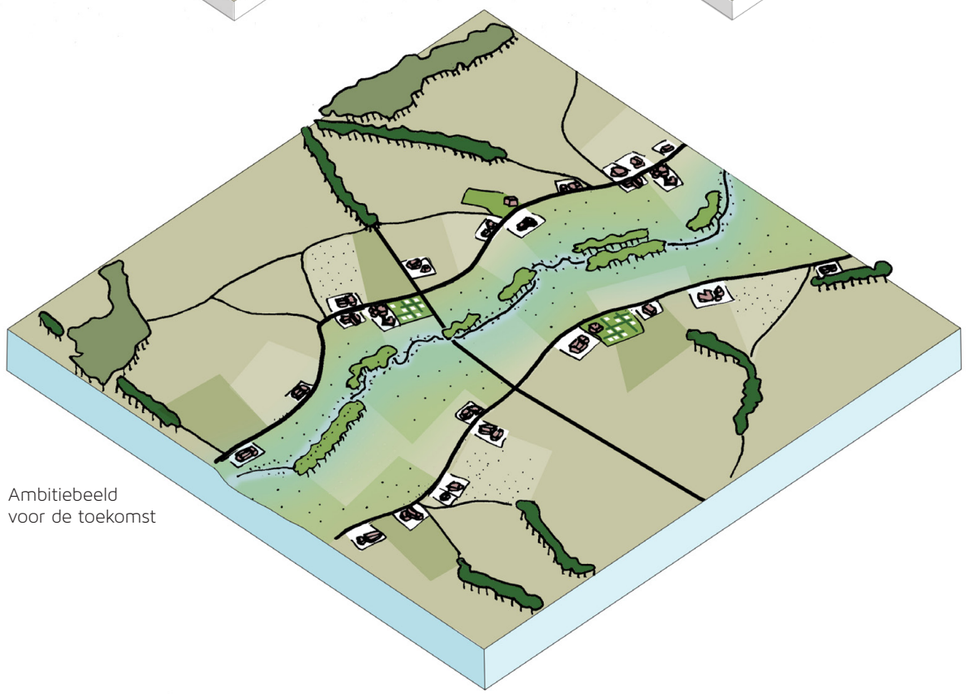
In de beekdalen is systeemherstel de belangrijkste opgave. Systeemherstel wordt bereikt door het creëren van meer ruimte en vernatting van beekdalen als onderdeel van robuuste ecologische structuren. Verder is er aandacht voor stimuleren van extensieve, natuurinclusieve vormen van landbouw (weides) met aandacht voor biodiversiteitsherstel, waterkwaliteit- en kwantiteit en behoud openheid van het landschap. De beekdalen zijn onderdeel van toeristisch-recreatieve routes.

Historische situatie

Huidige situatie

Ambitiebeeld voor de toekomst

Kansrijk

- Extensieve vormen van natuurinclusief boeren;
- Verdienmodellen voor groen-blauwe diensten (bijv. waterberging);
- Natuurontwikkeling;
- Natuurinclusieve recreatie en kleinschalige verblijfslocaties;
- Natte teelten zoals lisdodde, gras of rijst.

Ongewenst

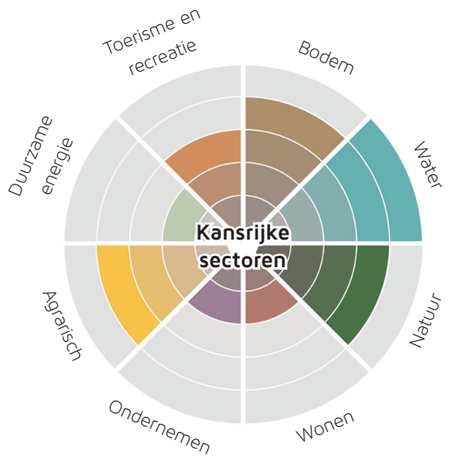
- Grootschalig agrarisch grondgebruik;
- Bebouwing en verstening;
- Grootschalige toeristische verblijfslocaties;
- Zonnevelden.

Stimuleren

- Behalen landelijke doelen waterkwaliteit - en kwantiteit, landschap is hierbij leidend;
- Verhogen waterstand en vasthouden water;
- Systeemherstel beken;
- Aanleg toeristische verbindingen (fiets- en wandelroutes);
- Bouwland omvormen naar hooilanden.

Ontmoedigen

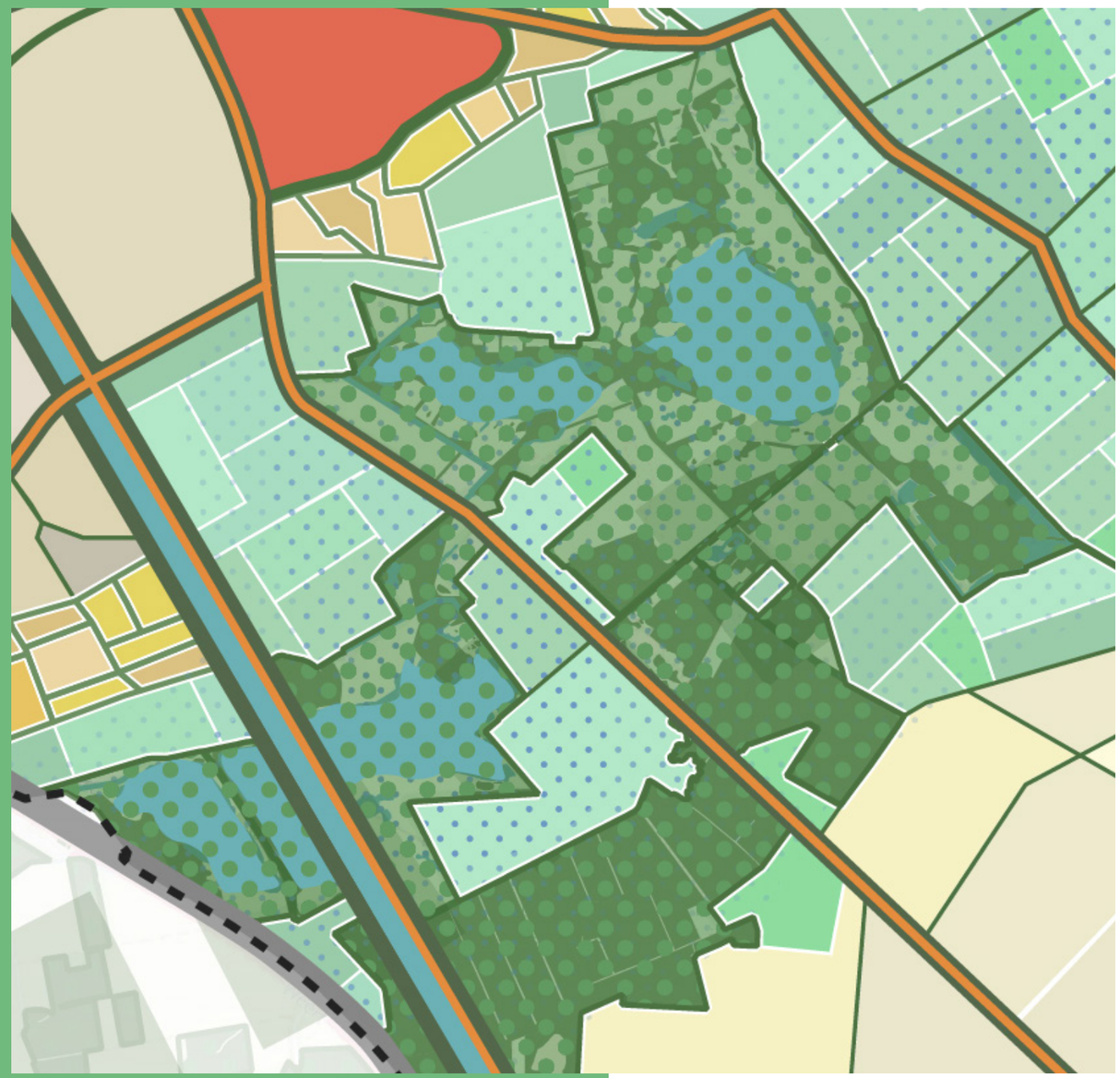
- Grondwateronttrekking;
- Uitspoeling meststoffen en bestrijdingsmiddelen.

6.8. Natuurgebieden

In de natuurgebieden zijn de natuurbeheerplannen richtinggevend; deze plannen richten zich met name op de vermindering van de stikstofdepositie en het tegengaan van verdroging. Voor de Sarsven en de Banen is het daarnaast van belang om te werken aan robuuste bufferzones en intensief agrarisch landgebruik hier te beperken. Zelfs in de natuurgebieden is ruimte voor kleinschalige recreatie, om de inwoners en bezoekers te laten genieten van de kwaliteiten van de natuur. In samenhang met het nat(uur) productieland ontstaat er zo een ring van natuurgebieden rondom het Eiland van Weert.

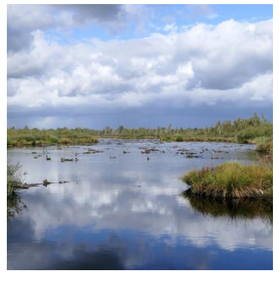
Natuurgebieden | Gebiedspaspoort

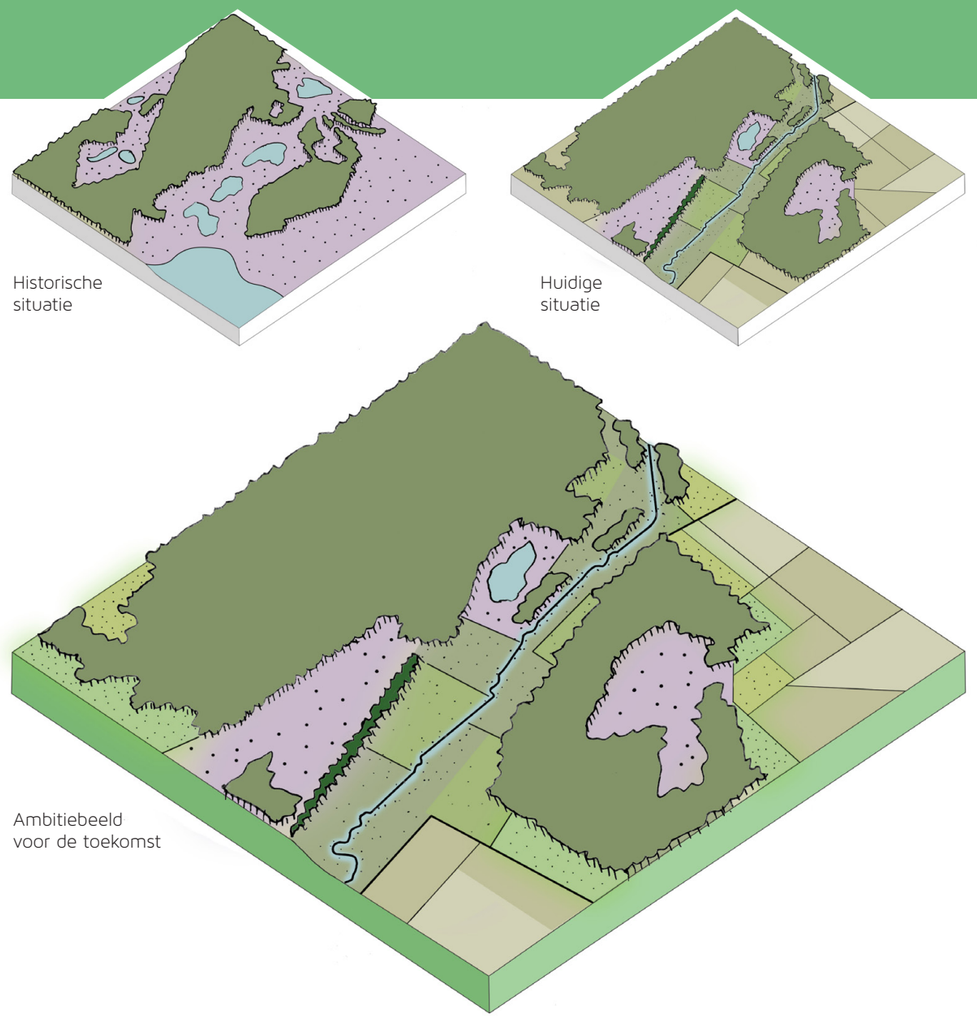

Gebied | Het buitengebied van Nederweert heeft verschillende en afwisselende natuurgebieden waarvan er een aantal aangemerkt zijn als Natura 2000 gebied. Met het Weerterbos, De Groote Peel en de Sarsven en de Banen heeft Nederweert topnatuur in huis. Deze natuur staat echter vandaag de dag nog te weinig op het netvlies van inwoners en bezoekers van Nederweert. Als uitloopgebied en recreatiegebied voor de inwoners en bezoekers van Nederweert kunnen de natuurgebieden een belangrijke rol vervullen.

Beleidsdoelen | Voor de Natura-2000 gebieden zijn de natuurbeheerplannen richtinggevend; deze plannen richten zich met name op de vermindering van de stikstofdepositie en het tegengaan van verdroging. Voor de Sarsven en de Banen is het daarnaast van belang om te werken aan robuuste bufferzone's en intensief agrarisch landgebruik rondom dit natuurgebied te beperken.

Ambitie Nederweert

Een gezonde natuur is van belang voor een leefbare leefomgeving waar bewoners, bezoekers én flora en fauna zich thuis blijven voelen. Het behalen van de natuurdoelstellingen is daarbij leidend. Tegelijkertijd is er in de natuurgebieden ruimte voor kleinschalige recreatie, om de inwoners en bezoekers te laten genieten van de kwaliteiten van de natuur. In samenhang met het nat(uur) productieland ontstaat er zo een ring van natuurgebieden rondom het Eiland van Weert.

Kansrijk

- Natuurherstel en -ontwikkeling;
- Kleinschalige recreatie: wandel- en fietsroutes, bezoekerscentrum, beleefnatuur.

Ongewenst

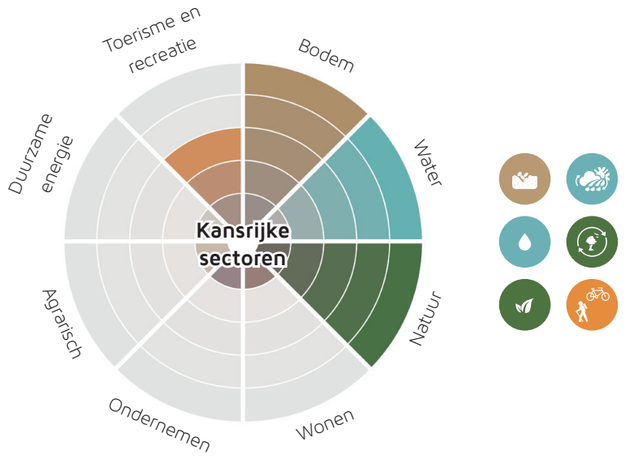
- Menselijke activiteiten anders dan recreatie.

Stimuleren

- Behalen van natuurdoelstellingen;
- Areaaluitbreiding en natuurherstel;
- Verhogen waterstand en vasthouden water;
- Versterken ecologische verbindingen.

Ontmoedigen

- Grondwateronttrekking;
- Uitspoeling meststoffen en bestrijdingsmiddelen.

"Een kleurrijk palet aan passende initiatieven draagt bij aan de versterking van de verschillende landschappelijke deelgebieden"

Rechts: Figuur 17 - De inspiratiekaart toont de acht landschappelijke deelgebieden van de gemeente Nederweert met kansrijke programmatische invulling

Innoveren in de Wetering

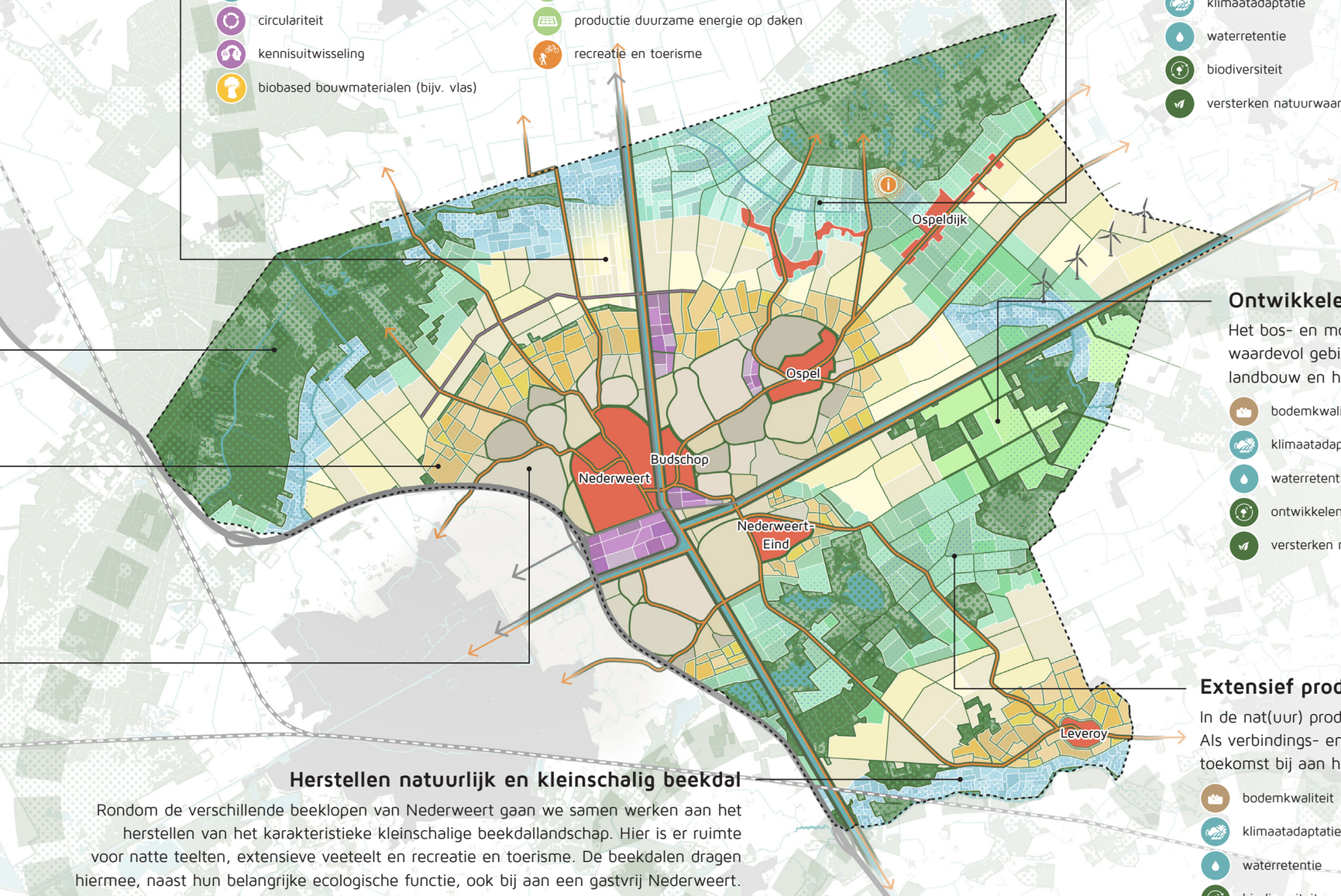
Binnen het deelgebied van de heideontginningen kent de Wetering een speciale rol. In samenwerking met kennis- en onderwijsinstellingen kan er in deze experimenteerpolder volop worden geïnnoveerd en kennis worden gedeeld. Succesvolle initiatieven kunnen vervolgens worden opgeschaald en toegepast in de andere deelgebieden.

- bodemkwaliteit
- klimaatadaptatie
- waterretentie
- circulariteit
- kennisuitwisseling
- biobased bouwmaterialen (bijv. vlas)
- innoverende landbouw
- natuurinclusieve landbouw
- gebruik maken van reststromen
- productie duurzame energie op daken
- recreatie en toerisme

De Peel beleven

In de veentontginningen gaat men de Peel beleven. Hier wordt in de toekomst het grondwaterpeilwater opgezet om 'moerasachtige' omstandigheden te creëren en is er ruimte voor kleinschalige verblijfsrecreatie. Hiermee dient het gebied als belangrijke bufferzone voor De Groote Peel.

- bodemkwaliteit
- klimaatadaptatie
- waterretentie
- biodiversiteit
- versterken natuurwaarden
- biobased bouwmaterialen (bijv. lisdodde)
- extensieve veelteelt
- natuurinclusieve landbouw
- kleinschalige verblijfsrecreatie
- recreatie en toerisme

Ontwikkelen Landgoed het Kruis

Het bos- en mozaïeklandschap van Landgoed Het Kruis vormt in de toekomst een ecologisch waardevol gebied met grote contrasten tussen open- en beslotenheid, diverse vormen van landbouw en hoge recreatieve waarden.

- bodemkwaliteit
- klimaatadaptatie
- waterretentie
- ontwikkelen landgoederenzone
- versterken natuurwaarden
- biobased bouwmaterialen (bijv. houtbouw)
- extensieve veelteelt
- natuurinclusieve landbouw
- kleinschalige verblijfsrecreatie
- recreatie en toerisme

Extensief produceren in natte verbindingszones

In de nat(uur) productielanden komen de innovatieve landbouw en natuur samen. Als verbindings- en bufferzones dragen de nat(uur) productielanden hiermee in de toekomst bij aan het versterken en vervolledigen van de natuurverbindingen.

- bodemkwaliteit
- klimaatadaptatie
- waterretentie
- biodiversiteit
- versterken natuurwaarden
- biobased bouwmaterialen (bijv. lisdodde)
- extensieve veelteelt
- natuurinclusieve landbouw
- gebruik maken van reststromen
- productie duurzame energie op daken
- recreatie en toerisme

Herstellen natuurlijk en kleinschalig beekdal

Rondom de verschillende beeklopen van Nederweert gaan we samen werken aan het herstellen van het karakteristieke kleinschalige beekdallandschap. Hier is er ruimte voor natte teelten, extensieve veeteelt en recreatie en toerisme. De beekdalen dragen hiermee, naast hun belangrijke ecologische functie, ook bij aan een gastvrij Nederweert.

- biobased bouwmaterialen (bijv. lisdodde)
- extensieve veeteelt
- natuurinclusieve landbouw
- recreatie en toerisme
- bodemkwaliteit
- klimaatadaptatie
- waterretentie
- biodiversiteit
- versterken natuurwaarden

7. Naar een toekomstbestendig landschap

7.1. Op zoek naar meervoudige waardecreatie

Meervoudige waardecreatie is het streven naar het in samenhang oppakken van transitieopgaven. Hiermee worden positieve uitkomsten zoveel mogelijk gebundeld en negatieve consequenties zoveel mogelijk afgewend. Bij het streven naar een transformatie van het landschap van Nederweert, kan het streven naar zoveel mogelijke positieve uitkomsten een belangrijk uitgangspunt vormen. Vertalen we dit naar de realiteit van vandaag de dag, dan betekent dit dat de gemeente Nederweert zich bij elk principeverzoek van een stoppende boer zal moeten afvragen hoe een initiatief bijdraagt aan het centraal stellen van bodem- en watersystemen, hoe het initiatief past binnen een deelgebied en hoe er wordt gewerkt aan de versterking van het buitengebied. De initiatiefnemer op zijn beurt, zal de inspiratie uit de gebiedspaspoorten benutten om vanuit zijn ondernemerskracht te gaan zoeken naar nieuwe innovatieve ondernemerskansen die passend zijn bij de deelgebieden en bijdragen aan de versterking van het buitengebied.

Door te werken vanuit het idee dat zoveel mogelijk transitiepaden bewandeld kunnen worden door initiatiefnemer en gemeente, ontstaat er in Nederweert een vernieuwingsdrang waarbij initiatiefnemers elkaar inspireren, waar innovatieve initiatieven kunnen doorgroeien (mits passend bij gebiedskenmerken) en waar ketencombinaties ontstaan die gemeentebreed tot meerwaarde zullen leiden (zie Figuur 18). Nederweert wordt zo een proeftuin waarin men aan de slag gaat met nieuwe, duurzame en/of innovatieve functies.

7.2. De ontwikkeling van het waarderingsschema

Op het moment dat een initiatiefnemer zelf aan de hand van dit inspiratiekader een plan heeft opgesteld zal dit door de gemeente worden beschouwd. De gemeente zal dit doen aan de hand van het waarderingsschema. Dit waarderingsschema is een instrument in ontwikkeling. Hieronder wordt toegelicht dat de ontwikkeling van een methodiek een complexe taak is.

Elke initiatiefnemer zal – geïnspireerd door dit inspiratiekader – komen met een integraal plan, waarbij de omgevingskwaliteit versterkt wordt. Integrale plannen kunnen vervolgens niet sectoraal getoetst worden, je houdt rekening met afzonderlijke waarden en beoordeelt of het geheel meer is dan de som de delen. Het gaat dan ook niet om het optellen van scores; negatieve en positieve aspecten moeten in samenhang worden beschouwd. Ook mag het niet zo zijn dat negatieve "scores" zouden kunnen worden weggestreept tegen positieve om op een aanvaardbaar gemiddelde uit te komen.

Daarnaast is het zo dat de methodiek rekening zal houden met verschillende – objectieve maar ook subjectieve – criteria en aspecten. Sommige waarden zijn meetbaar, terwijl andere subjectief zijn en afhangen van interpretatie. Het waarderen van omgevingskwaliteit bijvoorbeeld kan objectief lijken, maar bij de interpretatie ervan speelt de specifieke context een rol. Dit hangt ook sterk samen met waarden en aspecten die elkaar beïnvloeden. Het valt te onderzoeken welke aspecten ten opzichte van elkaar wel of niet te wegen zijn en in welke "verhouding" deze aspecten bezien zouden kunnen worden.

Het voorgestelde waarderingsschema bestaat uit een meetlat, die op verschillende manieren kan worden ingericht (op dit moment is er nog geen waarde toegekend aan de verschillende bolletjes van het waarderingsschema). De meetlat is nu gestaafd in vijf delen (bewust een oneven aantal waardoor er een gemiddelde is). Deze nummering kan uiteindelijk ook als cijfer gebruikt worden om de waarde te duiden en daar is dus ook een totaal mee uit te drukken. Een andere mogelijkheid is om een neutraler waardeoordeel te hanteren (slecht, onvoldoende, voldoende, goed en beter) of het waardeoordeel uitgebreider te beschrijven:

1. *Zeer slecht, heeft meerdere negatieve effecten…*
2. *Slecht, heeft negatief effect…*
3. *Goed, heeft geen positief/negatief effect…*
4. *Beter, draagt bij aan meerwaarde…*
5. *Best, draagt bij aan meervoudige meerwaarde…*

Bij alle opties, zal er discussie ontstaan of er gewogen gaat worden ten opzichte van de huidige situatie of dat er gewogen gaat worden ten opzichte van een benchmark die opgesteld wordt aan de hand van een aantal casussen (learning by doing).

Als toelichting bij het doorontwikkelen van deze methodiek volgt een voorbeeld dat aantoont dat het belangrijk is om de locatie waar de verandering plaatsvindt in de overweging mee te nemen. Zo kan het zijn dat de vestigingslocatie (erf) apart geïnspireerd/getoetst moet worden alsook de gronden (en ook daar weer locatie-afhankelijk).

Een voorbeeld: Het ontstenen van een erf in relatie tot de bodem kun je uitdrukken in vierkante meters en materiaal, maar ook in de mate waarbij de ontstening bijdraagt aan infiltratie in de bodem. Dit laatste kan ook afgewogen worden in relatie met de gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde.

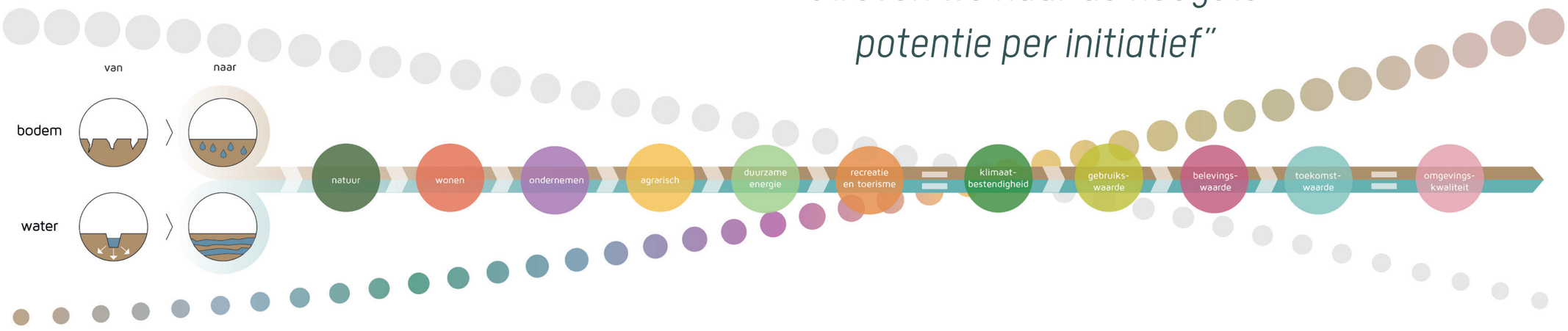
Scenario 1 I De erfverharding neemt met de helft af, maar op de andere helft worden zonnepanelen gelegd. In dit scenario neemt de functionele waarde toe, de belevingswaarde af, en neemt de toekomstwaarde van het bedrijf toe.

Scenario 2 I De erfverharding neemt met de helft af en op de andere helft wordt een groenstructuur aangelegd die het landschappelijk raamwerk versterkt. In dit scenario neemt de functionele waarde af, de belevingswaarde en toekomstwaarde nemen toe.

Het voorbeeld maakt duidelijk dat de waarden te beredeneren zijn en niet per se getoetst hoeven te worden. Er is nog geen absolute score toegekend en er heeft geen weging plaatsgevonden. Het voorbeeld laat goed zien dat ontstenen niet een kwestie is van m2 verharding weghalen, maar ook sterk samenhangt met wat er in de plaats komt en hoe dit bijdraagt aan de omgevingskwaliteit.

Kortom, het ontwikkelen van een instrument is een complexe taak, dat ook onder invloed van voortschrijdend inzicht moet kunnen worden aangepast. In dit inspiratiekader is een voorzet gedaan voor dit waarderingsschema (zie Figuur 19) dat in een vervolgfase, mede aan de hand van concrete casussen en bredere visievorming, verder uitgewerkt moet worden.

"Met bodem en water sturend streven we naar de hoogste potentie per initiatief"

Figuur 18 - Schematische weergave van hoe bodem en water sturend zijn voor verschillende transities

7.3. Toepassing in de praktijk

Het waarderingsschema in ontwikkeling is van toepassing op verschillende schaalniveaus en voor verschillende ruimtelijke ontwikkelingen, van een gemeentelijke gebiedsontwikkeling tot individuele plannen (zie Figuur 19). Brede implementatie zal uiteindelijk leiden tot een breed gedragen kader van waarden. Het gesprek over waarden moet dan ook zowel met een grotere groep stakeholders als met individuele initiatiefnemers worden gevoerd. De methodiek van het waarderingsschema bevordert een consistente aanpak van casussen en vermindert willekeur.

Op het moment dat de initiatiefnemer aan de hand van dit inspiratiekader een plan heeft opgesteld zal dit door de gemeente worden beschouwd. Iedere initiatiefnemer zal – als onderdeel van dit waarderingsschema - nut en noodzaak van zijn initiatief moeten aantonen, rekening moeten houden met zijn omgeving en de ruimtelijke structuren van de deelgebieden, en een goed verhaal moeten brengen wat betreft zijn gewenste toekomstige functie. Vervolgens hanteren we het waarderingsschema. Het waarderingsschema is als methode geschikt om te inspireren. Het is een manier om waarde toe te kennen aan voorgestelde initiatieven, maar je kunt het in principe ook gebruiken om te toetsen, want er kan beoordeeld worden of een initiatief bijdraagt aan een integrale verbetering van het buitengebied of niet.

Het waarderingsschema werkt als volgt: eerst wordt het huidige gebruik beschouwd en wordt bekeken in hoeverre de locatie op dit moment voldoet aan belangrijke thema's zoals bodem- en watersystemen, leefbare leefomgeving en hernieuwbare energie (zie Figuur 19). De initiatiefnemer licht zijn plannen toe, en samen met de gemeente wordt bekeken in hoeverre dit initiatief passend is en of er integraal een bijdrage wordt geleverd aan de verschillende transities in het buitengebied (waarbij nadrukkelijk rekening wordt gehouden met de ligging van de gronden van de initiatiefnemer). Aan de hand van dit waarderingsschema kijkt de gemeente samen met de initiatiefnemer op welke thema's er nog meerwaarde te behalen valt: waar liggen de kansen om van slecht in de huidige situatie een transitie door te maken naar goed, beter of best in de toekomstige situatie? Mogelijk zijn dit kansen die bij een initiatiefnemer te verzilveren zijn, maar in andere gevallen kan het ook zo zijn dat een initiatiefnemer samen met andere gaat kijken of er kansen zijn. Indien nodig vinden verschillende gespreksrondes plaats waar door middel van verbindend onderhandelen gestreefd wordt om de potentie van het initiatief volledig te benutten. Om deze gesprekken te faciliteren kan gebruik gemaakt worden van de inspiratiekaart en de gebiedspaspoorten. Beide geven inspiratie over functies die per deelgebied passend zouden kunnen zijn. Bij het beschouwen van de initiatieven zullen er verschillende smaken qua initiatief naar voren komen:

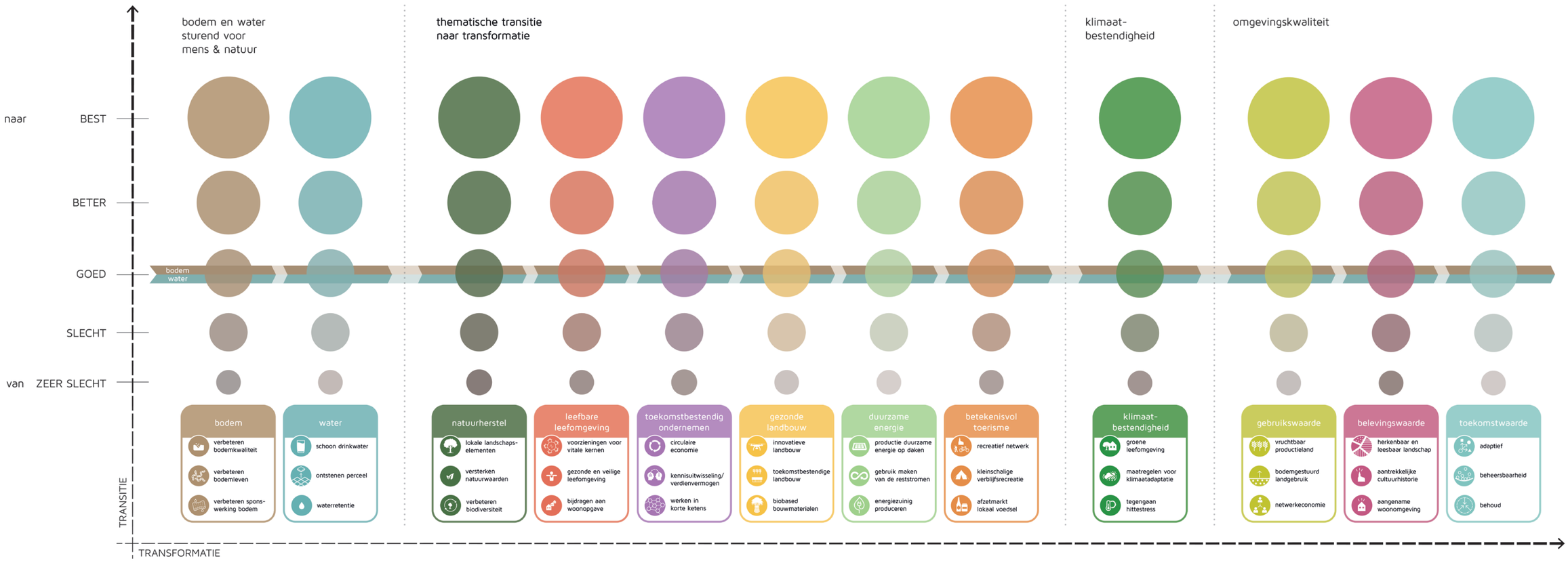
1 Betreft het een initiatiefnemer die nog geen uitgewerkt initiatief heeft, dan kan deze zich laten inspireren door dit inspiratiekader, waarbij de gemeente aan de hand hiervan uitleg geeft over gewenste of ongewenste functies binnen een bepaald deelgebied. Hierbij zou de gemeente Nederweert gebruik kunnen maken van een 'handleiding ruimtelijke initiatieven', waarin richtlijnen kunnen worden opgenomen waar een ruimtelijk initiatief aan moet voldoen.

2 Betreft het een niet-complexe casus met enkele percelen dan volstaat het om aan de hand van het de inspiratiekaart, gebiedspaspoorten en het waarderingsschema te kijken of een voorgestelde ontwikkeling passend is of niet. Betreft het een meer complexere casus, enkele casussen die bij elkaar in de buurt liggen, of een casus die raakt aan gebiedsdoelen dan kan de gemeente hier een actievere rol in nemen. In dat geval stellen wij voor om de casussen op gebiedsniveau te beschouwen als onderdeel van een gebiedsontwikkeling.

3 Mocht blijken dat dit een plan is waarbij er kansen of raakvlakken liggen met andere plannen of beleidvoornemens van andere overheden en partijen, dan komt een 'casusteam' in actie. Een casusteam kan bestaan uit de initiatiefnemer met adviseur(s), de gemeente en mogelijk andere partijen zoals terreinbeheerende organisaties, Waterschap of de Provincie. Dit casusteam gaat samen met de initiatiefnemer kijken naar de best mogelijke integrale oplossing. Dat wil zeggen dat een initiatiefnemer niet langs verschillende loketten en allerhande stakeholder hoeft, maar snel en effectief geholpen wordt binnen een casusteam.

In alle drie de gevallen, is een actieve rol van de gemeente vereist. De gemeente zal als een soort gebiedsregisseur overzicht houden over verschillende initiatieven om zo kansen voor combinaties te zien. De gemeente zal in staat zijn meer kansen aan te grijpen als haar houding verandert van reactief en toetsend, naar proactief en inspirerend.

Op weg naar meerwaarde

Figuur 19 - Aan de hand van het waarderingsschema wordt het gesprek met de initiatiefnemer aangegaan en wordt er een waardering gegeven voor het initiatief

8. Aanbevelingen voor uitvoering in de praktijk

In dit inspiratiekader wordt een stip op de horizon geplaatst voor een duurzaam en leefbaar buitengebied van Nederweert, waarmee stap voor stap een transformatie in gang gezet wordt die een voorbeeld zal zijn voor de hele regio. Om te zorgen dat deze agrarische transitie (zoals beschreven in de gebiedspaspoorten) ook in de praktijk tot uitvoering gebracht kan worden, worden hieronder een **zestal inspirerende basisprincipes** benoemd, die richtinggevend zijn voor toekomstige ontwikkelingen:

1 Allereerst zal de gemeente Nederweert de **ondernemerskracht** van haar inwoners moeten benutten. Eens te meer kan er gebruik gemaakt worden van de ondernemerskracht van agrariërs en ondernemers om opnieuw een transitie vorm te geven. Er zal als het ware een nieuwe 'ontginningsslag' (of ruilverkaveling) plaatsvinden, waarbij er op een andere manier met het buitengebied wordt omgegaan. Dit vereist nieuwe, creatieve ideeën van agrariërs en inwoners. Een goed verhaal voor de toekomst is de eerste vereiste om uitvoering te geven aan een initiatief.

2 Daarnaast zal eenieder die aan de slag wil in of met het buitengebied de kansen moeten benutten die het **versterken van ruimtelijke structuren** biedt. De gemeente heeft hier reeds goede uitgangspunten voor geformuleerd, bijvoorbeeld als het gaat over het vergroenen van én versterken van recreatieve routes naar en in het buitengebied. Maar ook een ondernemer zal zich bij het optuigen van zijn initiatief bewust laten inspireren door de kwaliteiten van het deelgebied waarin hij zich bevindt en hiernaar moeten handelen wat betreft het versterken van ruimtelijke structuren. In het ene deelgebied kan dit gaan over het behouden van de openheid van het landschap, in het andere deelgebied juist over het versterken van kleinschalige landschapselementen.

3 Als initiatiefnemer en gemeente bezig zijn met het vormgeven van een initiatief, dan zal ook nadrukkelijk rekening gehouden moeten worden met het **laadvermogen** van zowel het deelgebied als de gemeente in zijn geheel. Enerzijds betekent dit dat de gemeente dus kijkt wat het nut en noodzaak van een bepaald initiatief is (past een loods of bosperceel in een bepaald deelgebied?) en anderzijds of er nog vraag is naar een bepaalde functies in het aanbod van de gehele gemeente (hoeveel loodsen voor statische opslag heeft de gemeente nodig?).

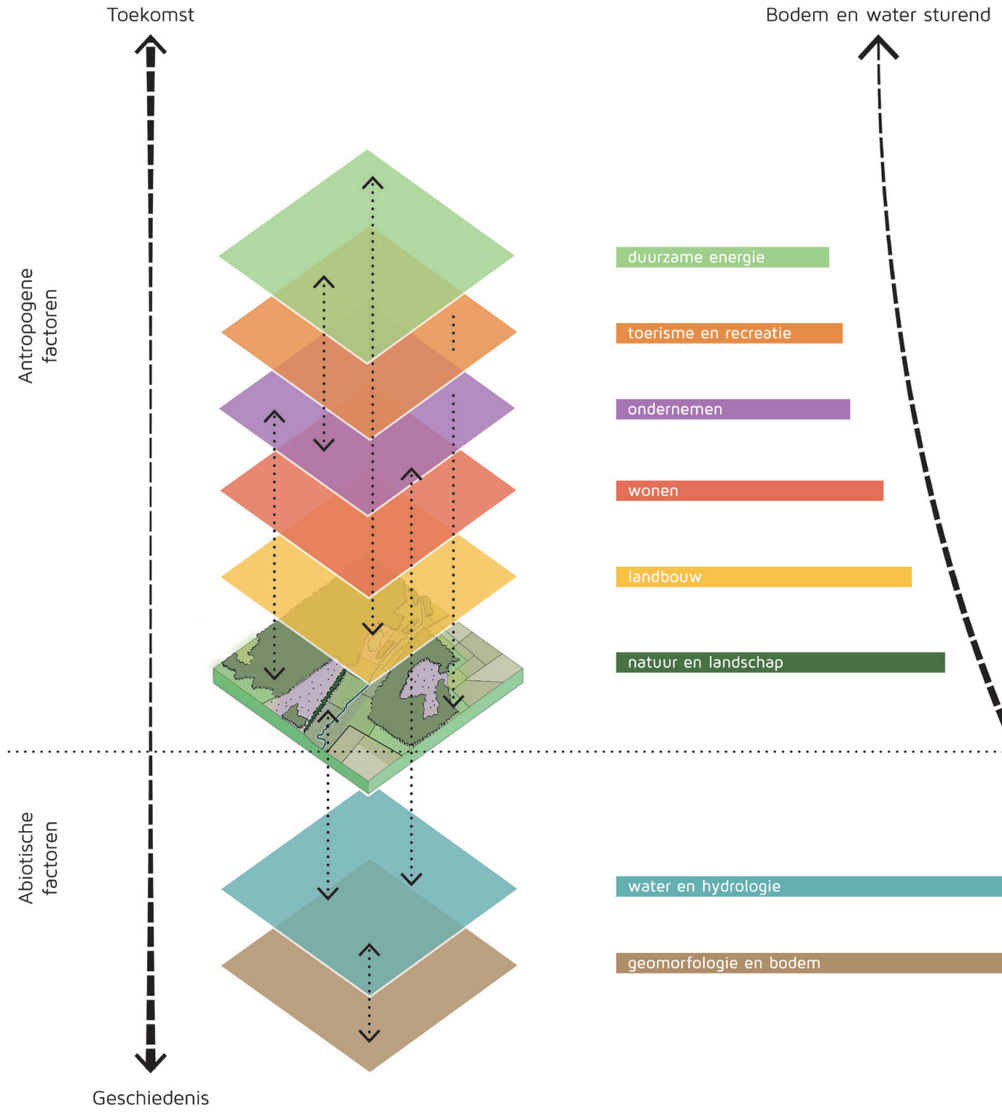
4 Daarbij is het ook van belang om de **ontwikkelruimte eerlijk te verdelen**. Het kan niet zo zijn dat diegene die als eerste komt, als eerste geholpen wordt bij het uitvoeren van zijn initiatief. De gemeente zal moeten kijken naar het geheel van aanvragers en ook ruimte moeten houden om ook toekomstige stoppers met een initiatief te ondersteunen in hun zoektocht naar een nieuwe, innovatieve functie.

5 Een belangrijk ander leidend principe is dat de gebiedsdoelen geschetst in de toekomstperspectieven van LPLG/NOVEX inspiratie kunnen bieden bij het vormgeven van de transitie van het buitengebied van Nederweert. Daarbij bieden LPLG en NOVEX ook structuren en middelen die daadwerkelijk kunnen helpen bij het uitvoering geven van de transformatie van Nederweert. Door **samen op te trekken met de gebiedsdoelen** uit LPLG en NOVEX kunnen de transities in Nederweert makkelijker tot uitvoering gebracht worden.

6 Tot slot zal elk initiatief moeten werken aan een **gezamenlijke versterking van het buitengebied** van Nederweert. Enerzijds zit hier het woord samen in verscholen en anderzijds een versterking van economisch en landschappelijke structuren. Samen wil zeggen dat een initiatiefnemer verder kijkt dan alleen zijn eigen plan, rekening houdt met andere initiatiefnemers/ondernemers, inspireert en/of samen met anderen een ontwikkeling gaat vormgeven. De gemeente Nederweert gaat hierbij een actieve rol innemen, door bewegingen en kansen te signaleren en hier op in te springen. De gemeente gaat zo ook kansen zien, bijvoorbeeld de kansen van collectieve vormen van boeren en ondernemen, waarbij er ook op een andere manier (meer gezamenlijk) naar gronden wordt gekeken. Landschappelijke en economische versterking gaat over het verbreden van economische modellen. Een agrariër die tot op heden een intensieve veehouderij heeft

gehad, zal zich hoe dan ook beraden op zijn toekomst. Het zou goed zijn als deze agrariër - als onderdeel van zijn zoektocht naar een nieuw verhaal voor de toekomst – werkt aan de verbreding van zijn economisch model, bijvoorbeeld door ook andere sectoren zoals toerisme als mogelijke toekomstige ondernemingsvorm mee te nemen.

Met deze **zes inspirerende basisprincipes** kan een initiatiefnemer samen met de gemeente en andere betrokkenen op zoek gaan naar meervoudige waardecreatie. De initiatiefnemer zal bij het ontwikkelen van zijn plan verder kijken dan naar wat voor hem alleen van meerwaarde is (zie Figuur 19). Geïnspireerd door de kracht van samenwerking, zal hij bij de ontwikkeling van zijn initiatief rekening houden met de grotere transformatie van het buitengebied van Nederweert. Nog steeds zijn er dan legio kansen voor een initiatiefnemer, als hij vanuit zijn ondernemerskracht (samen) gaat zoeken naar nieuwe, innovatieve ideeën die passend zijn bij deelgebieden en bijdragen aan de versterking van het buitengebied.

Figuur 19 - Schematische weergave van abiotische en antropogene factoren die met elkaar in evenwicht gebracht dienen te worden om systemen in balans te brengen

Verklarende begrippenlijst

Landschap | Het landschap is de waarneming van de buitenomgeving, waarvan het karakter wordt bepaald door de samenhang tussen natuurlijke en menselijke factoren en de interactie daartussen.

Landschapstype | Landschapstypen zijn gebieden die als eenheid te definiëren zijn op basis van de samenhang tussen ondergrond, (historisch) gebruik (ontginning/herkomstwaarde) en de patronen en structuren die daarmee samenhangen.

Buitengebied | Het buitengebied beslaat het afwisselende landschap bestaande uit de agrarische gebieden, beekdalen en natuurgebieden. De visies op het buitengebied van Nederweert liggen vast in de Omgevingsvisie Buitengebied in Balans en de Omgevingsvisie Kernen en Bedrijventerreinen. In beide documenten wordt het versterken van het landschap in het buitengebied als overkoepelende opgave genoemd.

Omgevingskwaliteit | De omgevingskwaliteit is het geheel aan kwaliteiten die de waarde van de fysieke leefomgeving bepalen. Dit bestaat uit de verschillende aspecten die zorgdragen voor de (be)leefbaarheid van onze fysieke omgeving in de breedste zin van het woord en de waarde die de maatschappij toekent aan de aanwezige identiteit en natuur. De omgevingskwaliteit bestaat uit belevingswaarde, functionele waarde en toekomstwaarde.

Meervoudige waardecreatie | Meervoudige waardecreatie is het streven naar het in samenhang oppakken van transitieopgaven. Hiermee worden positieve uitkomsten zoveel mogelijk gebundeld en negatieve consequenties zoveel mogelijk afgewend.

Transitie/ transitiepad | Een transitie is een structurele maatschappelijke verandering die het resultaat is van op elkaar inwerkende en elkaar versterkende ontwikkelingen op het gebied van economie, cultuur, technologie, natuur & milieu en bestuur.

Transformatie | Een verregaande systeemverandering die de resultante is van verschillende samenhangende transities.

Project
Inspiratiekader vitaal buitengebied Nederweert -
Een toekomstgericht groeimodel

Opdrachtgever
Gemeente Nederweert

Opdrachtnemer
HeusschenCopier Landschapskracht
Rijksweg 12
6217 AE Gulpen
0031 (0)43 458 34 37
info@heusschencopier.nl
www.heusschencopier.nl

Team
Ramón Copier
Marc Heusschen
Karim van Knippenberg
Mike Tomassen

In samenwerking met Viduro
Wendy Haefkens
Mayke van der Hoff

Projectnummer
24004

Datum
April 2024

Beeldmateriaal
Het in dit document opgenomen beeldmateriaal mag alleen worden gedeeld met derden indien hiervoor door HeusschenCopier vooraf toestemming is verleend, en alleen onder vermelding van naam en/of logo van HeusschenCopier. Bij publicatie door opdrachtgever of door derden dienen naam en/of logo te worden vermeld.